

GÖTEBORGS UNIVERSITET

Institutionen för socialt arbete

Föräldrastödsutbildning

Om gruppledarens reflektioner kring kultur och föräldraskap

Socionomprogrammet Ht 2007

C-uppsats

Författare: Signe Bolander

Handledare: Staffan Höjer

Abstract

Titel: Föräldrastödsutbildning – om gruppledares reflektioner kring kultur och föräldraskap

Författare: Signe Bolander

Nyckelord: Föräldrastöd, föräldraskap och kultur

Fokus för denna studie är de föräldrastödsutbildningar som i snabb takt introduceras i Sverige. Dessa är ofta manualbaserade program vilket innebär att de inte bör ändras. Syftet med dem är att ge föräldrar stöd och nya verktyg i uppfostran av sina barn. I USA finns en pågående debatt om huruvida sådana föräldrastödsutbildningar kan fungera på ett likvärdigt sätt för alla föräldrar oavsett vilken kulturell bakgrund eller vilka levnadsvillkor man har. Den debatten grundar sig på tanken om att synen på föräldraskap och barnuppfostran kan skilja sig avsevärt åt mellan olika kulturer samt att programmen därmed på olika sätt är normativa med en västerländsk syn på föräldraskap. I USA ställs därför frågan huruvida dessa program bör anpassas efter olika kulturer och etniska minoriteter.

Syftet med denna studie är därför att analysera gruppledares reflektioner kring föräldrastödsprogram, heterogena föräldragrupper, föräldraskap och kulturella och socioekonomiska skillnader. Studien tar sin utgångspunkt dels från tidigare forskning om föräldrastödsutbildningar och dels från teorier om olika sätt att se på och förhålla sig till kultur och kulturella skillnader i socialt arbete samt hur vår syn på föräldraskap och barnuppfostran påverkas av faktorer som kultur och socioekonomiska villkor. I ljuset av detta har sedan semistrukturerade kvalitativa intervjuer av gruppledare för sådana föräldrastödsutbildningar gjorts.

Studiens resultat visar att gruppledarna inte upplever de kulturellt och socioekonomiskt heterogena föräldragrupperna som något problematiskt utan snarare som värdefullt. Dock framkommer av studien att det finns exkluderande faktorer som gör att alla i befolkningen inte har likvärdig tillgång till föräldrastödsutbildningar. I studien föreslås därför att det görs en medveten översikt över de exkluderande faktorer som kan finnas i programmen samt ett övervägande av vilken målgrupp man vill nå med programmen.

Förord

Först och främst vill jag tacka de sju gruppleddare som ställde upp för intervjuer och delade mig sig av sina erfarenheter och tankar. Stort tack till Er! Det var mycket inspirerande och givande att höra Era tankar kring Ert arbete som gruppleddare. Er glädje för arbetet som gruppleddare i föräldrastödsutbildningar smittade av sig och gav mig också tron på föräldrastödsutbildningar som något både viktigt, effektivt och inte minst givande för både gruppleddare och familjerna!

Jag vill även tacka min handledare Staffan Höjer för berikande samtal och för att med varsam hand ha fört mig framåt i arbetsprocessen. Tack!

Innehållsförteckning

Abstract	2
Förord	3
1. Inledning.....	1
1.1 Syfte och problemformulering.....	2
1.2 Bakgrund: Föräldrastödsutbildningar.....	3
1.2.1 Föräldrastödsprogrammets innehåll	4
1.3 Avgränsningar	5
1.4 Kort om kultur och olikheter	6
1.5 Disposition	7
2. Metod	8
2.1 Urval och datainsamling.....	8
2.2 Analys och tolkning av intervjuerna	9
2.3 Etiska hänsyn och överväganden	10
2.4 Validitet, reliabilitet och generaliserbarhet	11
2.5 Centrala begrepp	12
2.5.1 Kultur och kulturell bakgrund	12
2.5.2 Föräldraskap och barnuppfostran	14
3. Tidigare forskning om föräldrastödsutbildningar	15
3.1 Om föräldrastödsutbildningarnas effekter.....	15
3.2 Debatten om kulturell anpassning	16
4. Föräldraskap, kultur och socioekonomiska villkor	20
5. Teoretisk utgångspunkt: Socialt arbete och kultur	22
5.1 Olika syn på mångfald.....	23
5.2 Hinder för ett lyckat tvärkulturellt socialt arbete	24
5.2.1 Om generaliseringar	25
5.2.2 Etnocentrism i institutioner, organisationer och strukturer	25
5.2.3 Majoritetskulturens tolkningsföreträde – maktperspektivet.....	25
5.2.4 Den osynliga slöjan	26
5.2.5 Sociala problem i kulturell förklädnad.....	26
5.3 Minoritetskulturers marginalisering	26
5.4 Kulturkompetens eller kulturellt sensitivt socialt arbete.....	27
6. Gruppledarnas reflektioner: Föräldraskap och kultur	29
6.1 Föräldragrupperna	29

6.2 Reflektioner kring heterogena föräldragrupper.....	32
7. Är programmet ”kulturbundet”?	34
8. Socialt arbete och kultur.....	39
8.1 Kunskap om föräldrarna och kulturkompetens	41
9. Avslutande diskussion/konklusion.....	45
9.1 Sammanfattning av resultat.....	45
9.2 Avslutande reflektioner	47
Litteraturlista	50
Bilaga	53

1. Inledning

”Du menar om det är en västerländsk grej?”

Ovanstående citat är från en av de gruppledare som arbetar med föräldrastödsutbildning i Göteborg eller närliggande kommuner. Min fråga var om gruppledaren tänkte att det implicit kunde ligga några värderingar eller normer i det som förmedlas i föräldrastödsprogrammet som denne arbetar med. Andra gruppledare svarade till exempel: *”Jag tycker att det funkar för alla. Det är väldigt bra”* eller *”Det är klart att det finns värderingar i det här, det kan nog vara väldigt kulturbundet”*.

Denna studie kombinerar två högaktuella områden inom socialt arbete i Sverige idag: manualbaserade metoder i form av föräldrastödsutbildningar som prevention och/eller behandling; samt den kulturellt heterogena klientgrupp som socialtjänsten idag möter. Gemensamt för de båda områdena är att det inom fältet råder viss debatt kring hur vi ska hantera och se på dessa ”nya” fenomen.

En tidvis hetsig debatt har förts kring evidensbaserad, manualbaserad praktik i socialt arbete i Sverige på senare år. Förespråkarna argumenterar för behovet av att ha en vetenskaplig grund för vilka effekter en viss intervention får. Motståndarna menar att det sociala arbetet riskerar att reduceras till ett enahanda arbete för socialarbetarna utan frihet att anpassa interventionen efter person och situation samt att det sociala arbetets professionalism därmed reduceras. Som ett argument mot evidensbaserad praktik är att socialt arbete inte kan jämföras med naturvetenskap (Bergmark & Lundström, 2007:6f). En form av evidensbaserad socialt arbete är de föräldrastödsutbildningar som är fokus för denna studie. Vid en genomgång av litteratur på området har inget direkt motstånd mot just denna intervention funnits, vilket jag tolkat som att det inte råder oenighet kring föräldrastödsutbildningars förträfflighet vad gäller preventivt arbete eller behandling av barn med beteendeproblematik.

Det andra området, som inte är lika nytt, är den nya befolkningsstruktur som socialtjänsten mött. ”Nytt” är ett relativt begrepp här. De senaste 20 åren har invandringen till Sverige ökat och den tidigare förhållandevis homogena befolkningen har blivit alltmer heterogen. Ändå har svensk socialtjänst, precis som de flesta andra svenska myndigheter, inte helt följt med i utvecklingen i form av ändrade rutiner och förhållningssätt. Fortfarande finns en stelbenthet och osäkerhet kring hur den nya befolkningssammansättningen ska hanteras (Kamali, 2002:12). Detta visar sig inte minst genom den begreppsförvirring som råder både i den akademiska världen och i det praktiska fältet avseende begrepp som kultur, integration, mångkultur, etnicitet med mera (Ahmadi & Lönnback, 2005:8). Denna förvirring rör inte endast begreppens betydelse, menar jag, utan sträcker sig även till att spegla den osäkerhet och oförberedskap som råder inom socialt arbete kring detta.

De föräldrastödsutbildningar som undersökts i denna studie är sådana riktade till föräldrar med barn mellan 2-8 år som upplever att de vill utvecklas i sitt föräldraskap eller som rent av upplever det som svårt och besvärligt att hantera sina barn. Det finns ett flertal olika föräldrastödsutbildningar (även kallat föräldrastödsprogram) i Sverige idag. Föräldrarna får då

delta i en kurs tillsammans med andra föräldrar där de framförallt lär sig metoder för hur de kan agera i förhållande till sina barn för att på så sätt skapa en mer harmonisk familjesituation eller hjälpa sitt barn att hitta vägar till beteenden som är mindre problemfyllda. Fokus ligger på att föräldrarna själva ska förändra sitt beteende gentemot barnet och att barnet på så sätt också kommer att förändra sitt beteende (om det tidigare ansetts vara problematiskt utöver det normala). Samtliga föräldrastödsutbildningar som tas upp här är manualbaserade, vilket innebär att gruppledarna måste följa de anvisningar som finns avseende teman, antal träffar, vilka metoder som ska läras ut med mera. Utrymmet att göra förändringar i kursen eller i kursmaterialet är därmed litet. Programmen (utbildningarna) är evidensbaserade vilket innebär att det har gjorts randomiserade, kontrollerade studier för att utläsa vilka effekter de olika programmen har. För att kunna garantera fortsatt goda effekter krävs programtrohet, det vill säga att de inte förändras. Då det finns en mängd olika föräldrastödsprogram handlar det även om en form av varumärkesskydd och upphovsrätt (Jakobsson, 2007:75). ”Konsumenterna” ska på så sätt veta vad man kan förvänta sig att få från respektive program.

Föräldrars syn på föräldraskap, barnuppfostran och familjeliv kan skilja sig markant åt och det finns en rad aspekter i våra liv och vår historia som formar denna syn. En av de aspekter som anses spela en framträdande roll är vår kulturella bakgrund med dess normer och värdesystem. En annan är under vilka socioekonomiska förhållanden vi lever (Bornstein & Cheah, 2006:6).

Hur blir det vid kombinationen av manualstyrda föräldrastödsprogram, där utrymmet att göra förändringar är litet, och en kulturellt och socioekonomiskt heterogen befolkning? Mycket av litteraturen om människovårdande arbete med etniska eller andra minoritetsgrupper fokuserar på vilket förhållningssätt socialarbetaren bör ha och hur denne ska bemöta den enskilda familjen eller individen som har en annan kulturell bakgrund än majoritetskulturen, d.v.s. den myndigheten och socialarbetaren (oftast) har (Se t.ex. Ahmadi & Lönnback, 2005; Soydan *et al* 1999; Sue, 2006). En annan intressant fråga är vad som händer när interventionen dessutom sker i grupp? Går det att bemöta personer på ett kulturellt sensitivt och ”rätt” sätt när gruppen är kulturellt och socialt heterogen, och man dessutom har en manual att följa och vara trogen?

Hur tänker de gruppledare som leder föräldrastödsutbildningar kring föräldraskap och kultur? Hur upplever de sin roll att förmedla verktyg till föräldrar, ofta enligt en bestämd manual och med bestämda teman och metoder, till föräldrar med kanske en annan syn på föräldraskap? Anser de att det finns universella aspekter där vi alla är lika i vårt föräldraskap? Hur kan man göra för att en föräldrastödsutbildning ska vara så lättillgänglig som möjligt för alla, oavsett bakgrund? Kan man ha en och samma utbildning för alla? Är de marginaliserade gruppernas position/utanförskap ett hinder för att ta del av och tillägna sig den service som myndigheter erbjuder, som t.ex. föräldrastödsutbildningar?

1.1 Syfte och problemformulering

Syftet med denna studie är att analysera arbetet med föräldrastödsprogram utifrån begreppen föräldraskap och kultur. Jag har för avsikt att särskilt undersöka de reflektioner som gruppledare har kring dessa begrepp i förhållande till det föräldrastödsprogram de verkar inom. Jag vill därför ta reda på hur gruppledarnas reflektioner och tankar är kring deras arbete med heterogena föräldragrupper.

Problemformuleringen lyder därför som följer: *Vilka reflektioner har gruppledare kring det program de arbetar med i förhållande till kulturellt heterogena föräldragrupper?*

Utifrån denna problemformulering ställs sedan ett antal delfrågor:

- Hur upplever gruppledarna att det är att ha heterogena föräldragrupper?
- Vilka reflektioner har gruppledarna kring likheter och olikheter i föräldraskap och barnuppfostran?
- Tänker gruppledarna att programmet som de jobbar med är värdeladdat på något sätt i synen på föräldraskap och barnuppfostran?
- Tänker gruppledarna att programmet är kulturellt och kontextuellt ”transporterbart”? D.v.s. fungerar programmen överallt och för alla, oavsett kultur och levnadsvillkor?
- Hur tänker gruppledarna att man bör och kan förhålla sig till kulturskillnader?

1.2 Bakgrund: Föräldrastödsutbildningar

Föräldrastödsutbildningar har funnits i Sverige en längre tid i olika former. I samlingsbegreppet ryms till exempel de kurser för föräldrar som getts genom barnhälsovården och mödravården, vilka har en lång historia i Sverige (Hansson, 2001:44). Under 1960- och 1970-talet blev strukturerade föräldrautbildningar, eller föräldraprogram, som var riktade mot barn med olika problembeteenden allt mer vanliga i USA. Man hade sett att om man tidigt kunde bryta eller förhindra barns utveckling av problembeteende eller negativa mönster som till exempel bråkighet och stökighet, så kunde framtida allvarliga sociala problem såsom kriminalitet, asocialt beteende och missbruk förebyggas. Programmen bygger på teorier om social inlärning och syftar till att föräldrarna ska lära barnen nya sätt att bete sig för att på så sätt bryta negativa beteendemönster (Kling & Sundell, 2006:7f). Social inlärningsteori handlar om att man förstärker önskat beteende genom till exempel uppmuntran och beröm, och ignorerar oönskat beteende. Dessa teorier och metoder har mött viss kritik i Sverige (Hansson, 2001:45), varför genomslagskraften för många av de strukturerade programmen som bygger på denna grund har låtit sig vänta till slutet av 1990-talet. Forskning visar att problembeteenden hos barn ofta håller i sig och leder i större grad till sociala problem i vuxen ålder. I Sverige bedöms ca 10 % av alla skolbarn ha störande eller bråkigt beteende som kan innebära att de i högre grad riskerar att hamna i till exempel kriminalitet, missbruk och psykisk ohälsa vid högre ålder (Kling & Sundell, 2006:8).

På senare år har införandet av strukturerade föräldrastödsutbildningar i landets kommuner och stadsdelar ökat markant (Bremberg, 2004:179f). Några av de program som införts eller som har ändrats till svenska förhållanden är: De otroliga åren, Föräldrakraft, Aktivt föräldraskap och Cope (Axberg, 2007a:33). Folkhälsoinstitutet rekommenderar att sådana föräldraprogram ska finnas tillgängliga i preventivt syfte för alla föräldrar (Bremberg, 2004:203). Det unika med att behandla och/eller förebygga barns problembeteende med hjälp av föräldrastödsutbildningar är att det just är en utbildning med mer pedagogiska/edukativa inslag än inslag av psykologisk karaktär (Hansson, 2001:44).

I Folkhälsoinstitutets översikt av föräldrastöd konstateras att ”ingen annan enskild faktor har så stor betydelse för barns hälsa som föräldrarnas sociala bakgrund” (Bremberg, 2004:319). Om alla barn hade vuxit upp under samma förhållanden som de socialt bäst ställda barnen, hade barns ohälsa i Sverige kunnat minska med 20-30 procent. Det anses därför särskilt angeläget att de familjer som lever under knappa socioekonomiska villkor får tillgång till föräldrastödsutbildningar (Bremberg, 2004:319).

1.2.1 Föräldrastödsprogrammets innehåll

I detta stycke kommer föräldrastödsprogrammets innehåll och metoder att presenteras. De program som de intervjuade gruppledarna arbetade med är *Aktivt föräldraskap* (Active Parenting), *De otroliga åren* (The Incredible Years), *Föräldrakraft* (Iowa Strengthening Families Program) samt *Komet*. De två förstnämnda är program som importerats från USA och är i det stora hela identiska med sina amerikanska förlagor. *Föräldrakraft* har utvecklats från den amerikanska versionen till en svensk av Birgitta Kimber vid Örebro universitet. *Komet* är ett program som utvecklats i Stockholm vid psykologiska institutionen och hade sitt ursprung i en D-uppsats som sedan utvecklades och införlivades inom Stockholms FoU-enhet. *Komet* bygger i stort sett på den forskning och de metoder som finns i *De otroliga åren* samt ytterligare ett program som visat på goda forskningsresultat i USA, Parent Management Training – Oregon Model (PMTO) (Bremberg, 2004:182-186).

Programmen har många gemensamma drag varför en enskild presentation av varje program inte anses nödvändigt. Samtliga program är manualbaserade föräldrastödsprogram, vilket innebär, av främst forskningsmässiga skäl, att innehållet och metoden i programmet inte får ändras. Detta för att kunna garantera att de effekter som programmet utger sig att ge också kan uppfyllas. I manualen finns till exempel anvisningar om antalet träffar, maxantalet familjer eller föräldrar, vilka teman man ska gå igenom och på vilka träffar detta ska göras. Vidare medföljer i de flesta programmen material såsom färdiginspelade videovinjetter, som ofta visar olika exempel på samspelssituationer mellan föräldrar och barn, samt planscher, färdigtryckta kompendier eller sidor för hemläxor med mera. Ofta får föräldrarna kompendier eller låna en bok med material som de förväntas läsa. Föräldrarna har även hemläxor och får med sig skriftliga instruktioner varje vecka. För de flesta program och gruppledare ingår även olika former av handledning eller möjlighet att delta i diskussionsforum i slutna rum på nätet kring olika frågor som rör programmet (Bremberg, 2004:180).

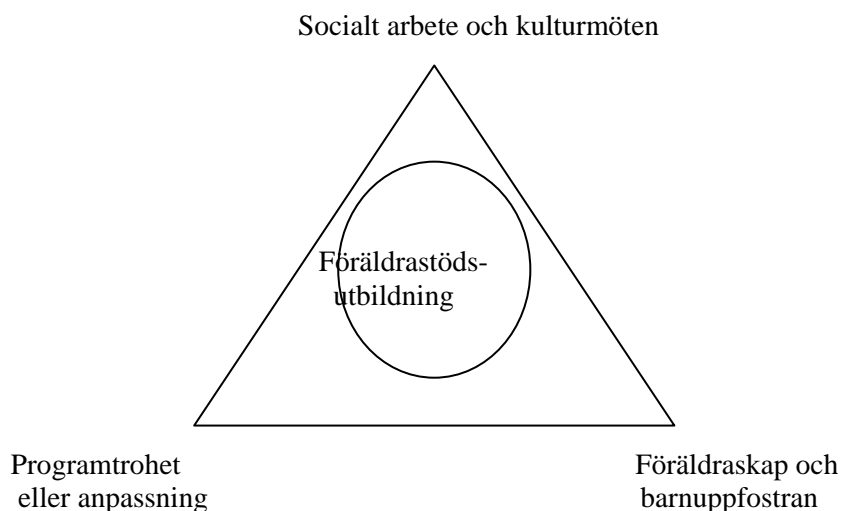
Syftet med programmen, som bedrivs i grupper om ca 15 föräldrar med regelbundna träffar över en hel termin, är att stödja och hjälpa föräldrar att hitta metoder för ett bättre samspel med sina barn. Vissa av programmen har mycket fokus på förändrat beteende hos barnet, andra program är mer generella och preventiva och fokuserar på att t.ex. stärka familjesammanhållningen. Programmen *De otroliga åren* och *Komet* är de program som särskilt riktar sig till familjer med barn som uppvisar olika former av beteendeproblematik (Bremberg, 2004:170).

Beröm, belöningar och uppmuntran är grundläggande inslag i flera av programmen. Vidare förmedlar alla vikten av en ”lekstund” för förälder och barn. Alla eller några dagar i veckan skall föräldrarna som uppgift ägna ca tio minuter åt att vara med sitt barn på ett speciellt sätt. Då är det barnet som ska styra vad som händer och föräldern ska bara följa, uppmuntra och bekräfta i det barnet gör och öva sig på att inte styra. Det goda samspelet ses som en grund för ett bra familjeklimat och för möjligheter till närmare kontakt mellan föräldrar och barn och utveckling av positiva uppfostringsstrategier. Vidare betonar programmen att föräldrar inte ska agera i affekt, till exempel genom att skrika åt barnen, säga elaka saker eller göra något som är negativt för barnets välmående. Eller i värsta fall slå barnet. Istället tillhandahåller programmen metoder som föräldrarna ska kunna använda när sådana situationer uppkommer. Här kommer metoder om ignorering, gränssättning och timeout in (Bremberg, 2004:171f). Alla fyra programmen tillämpar dock inte dessa metoder och begreppsapparaten ser något olika ut. En sista komponent som genomgående ses som viktig är att förbereda barnet genom att berätta för det vad som ska hända och ske. På så sätt blir både föräldern och barnets tillvaro mer förutsägbart för barnet. För de program som använder sig av videovinjetter där

man får se olika exempel på samspelssituationer (både ”bra” och ”dåliga” exempel) är syftet att dessa ska ligga till grund för en efterföljande diskussion i föräldragruppen om hur man kan göra eller hur man kan göra istället (Hansson, 2001:52). I strävan att vara kulturgenerella visar några program vinjetter där föräldrar och barn har olika etnisk bakgrund. Andra program har istället för videovinjetter mer fokus på rollspel (Bremberg, 2004:182-186).

1.3 Avgränsningar

Den här studien bygger på semistrukturerade kvalitativa intervjuer för att samla in material om gruppledares reflektioner kring sitt arbete med föräldrastödsutbildningar. Under intervjuerna har en intervjuguide använts vilken utgått från några centrala teman och frågor (se Bilaga) (Kvale, 1997:121). Studien väljer jag att angripa på *bred front*. Det innebär att materialet från intervjuerna kommer att analyseras utifrån flera dimensioner som jag anser ha betydelse för studiens syfte och problemformuleringar. Dessa dimensioner kan samtidigt ses som tre olika teoretiska utgångspunkter. De är: (1) tidigare forskning och debatt kring huruvida föräldrastödsutbildningar ska anpassas eller ej, (2) socialt arbete och kulturmöten, innehållande teoretiska begrepp om vad som kan hindra respektive möjliggöra ett framgångsrikt tvärkulturellt socialt arbete och, (3) hur föräldraskap formas av bland annat kultur och socioekonomiska villkor. Hur dessa dimensioner hänger samman i förhållande till föräldrastödsutbildningar, väljer jag att illustrera genom *figur 1*. Utan att mena att studien har ett multidimensionellt perspektiv, som också ofta använder sig av flera olika metoder, finns dock vissa likheter. Ett multidimensionellt forskningsperspektiv framhåller vikten av att studera något utifrån flera dimensioner just för att påvisa den komplexitet som kan råda och därmed den sociala verklighet som finns. Denna metod hjälper till att fånga helheten (Berg Wikander, 2005:335). Anledningen till att jag väljer att arbeta med flera dimensioner samtidigt är just för att påvisa den komplexitet som kan finnas, och som man tydligare ser när flera dimensioner behandlas.

Figur 1.

Till skillnad från ett renodlat multidimensionellt perspektiv har jag dock endast använt mig av en metod för att samla in empiri, intervjuerna. Valet att studera föräldrastödsutbildningar utifrån flera dimensioner har, som jag ser det, både sina för- och nackdelar. Till fördelarna hör att det ges möjlighet att lyfta fram de olika dimensioner som spelar en roll för själva studieobjektet. På så sätt kan det också tydliggöras hur dessa olika element hänger samman och samverkar på den arenan som föräldrastödsutbildningarna kan sägas utgöra. Min ambition

är att denna bredd kan lyfta fram och peka på en rad intressanta aspekter att reflektera kring för dem som arbetar med eller är intresserade av föräldrastödsutbildningar. Till nackdelarna hör att studien kan uppfattas sakna det djupa som ofta förespråkas i dessa sammanhang, så att säga "att skriva mycket om litet" (Berg Wikander, 2005:335). Dock vill jag påpeka att djupet i detta fall har fått stå tillbaka för bredden. Vidare är definitionen av vad som är mycket eller litet en smaksak och samtidigt i allra högsta grad något som måste anpassas efter studieobjekt och problemformulering.

En rad andra metodologiska val har gjorts för att avgränsa studien. Bland annat har jag i ett tidigt skede valt att inte intervjua föräldrar. Anledningen till detta är dels utifrån etiska skäl, de etiska övervägandena och risker för att fallgroparna skulle bli så många fler då. Samtidigt har detta val även grundat sig på vetskapen om svårigheten att få tag på föräldrar under den begränsade tid som funnits. Vidare handlar studien inte om att studera effekter av föräldrastödsutbildningar. Andra forskare gör detta och det är en krävande uppgift som jag gärna har lämnat därhän. Det är dessutom inte fokus för studien, då jag velat undersöka själva innehållet och processen i programmet och rekryteringen av föräldrarna snarare än effekterna.

Den debatt som förts kring de specifika metoder många föräldrastödsutbildningar innehåller, såsom ignorering och timeout kommer inte heller att behandlas i föreliggande studie. Kritiken mot dessa metoder rör huruvida dessa är bra för barnen på lång sikt, även om metoderna ger goda effekter på kort sikt. Det är givetvis en intressant och viktig fråga att ställa sig, men kommer dock att lämnas därhän.

Slutligen är min ambition inte att peka på att något är bättre eller sämre eller vilka kulturella aspekter som är bra eller dåliga. Jag ämnar heller inte värdera gruppledarnas reflektioner, utan endast lyfta fram reflektionerna i ljuset av de tre dimensionerna. Däremot ämnar jag peka på aspekter i detta område som kan vara värda att fundera kring i arbetet med föräldrastödsutbildningar med heterogena föräldragrupper.

1.4 Kort om kultur och olikheter

Då "invandrar- och kulturfrågor" är ett känsligt ämne vill jag redan här ägna lite utrymme åt att förklara mina ståndpunkter och tankar för att inte riskera onödiga missuppfattningar från kritiska läsare. Begreppen i sig kommer att definieras tydligare i stycke 2.5.

Även om jag här talar om personer med annan kulturell bakgrund eller invandrare i förhållande till föräldrastödsutbildning innebär det inte att alla dessa kan dras över en kam eller antas för lika, varken i förhållande till syn på föräldraskap eller något annat. Synen på föräldraskap kan influeras av många andra dimensioner också. Det kan anses vara viktigt att göra läsaren medveten om detta, i och med fokuseringen på kulturdimensionen i studien. Jag vill även påpeka att det eventuella fokus på olikheterna som tas upp i studien ska ses i ljuset av själva dilemmat: kan alla ta del av samma föräldrastödsutbildningar trots olikheter i synen på föräldraskap och olika levnadsvillkor? Ett annat sätt att gripa sig an frågan kunde ha varit att fokusera på olikheter/likheter i föräldraskap ur ett genusperspektiv. Trots stadigvarande ojämlikhet mellan mäns och kvinnors förutsättningar, kan det möjligtvis hävdas att den ojämlikhet som råder mellan majoritetssamhällets befolkning och minoritetsgrupper är större. Detta är komplexa förhållanden som diskuteras vidare i kapitel 5.

1.5 Disposition

För att ge läsaren en överblick skall här kort nämnas något om de kapitel som följer. I kapitel 3 och 4 kommer tidigare forskning att presenteras. Först kring föräldrastödsutbildningar och den debatt som varit huruvida dessa bör kulturellt anpassas/ändras eller inte, sedan följer ett mycket kort kapitel om sambandet mellan synen på föräldraskap och kulturella och socioekonomiska faktorer. Därefter, i kapitel 5, introduceras några av de teoretiska begrepp som rör socialt arbete och tvärkulturella möten i stort. I de tre nästkommande kapitlen redovisas och analyseras sedan materialet från intervjuerna. Materialet är organiserat efter de tre dimensioner som presenterats tidigare, d.v.s. om föräldrastödsprogrammen, om föräldraskap och slutligen om tvärkulturella möten. Slutligen sammanställs resultaten i kap 9 med avslutande konklusioner och diskussioner.

2. Metod

Då studien syftar till att ta reda på gruppledares reflektioner, tankar och uppfattningar om de föräldrastödsutbildningar som de arbetar inom har en kvalitativ forskningsansats känts som självklar och nödvändig. Genom att utföra semistrukturerade intervjuer med gruppledare har jag kunnat få fram material som både utgår från mina förutbestämda teman, samt deras egna spontana reflektioner kring ämnen som de själva tagit upp. På så sätt kan sägas att jag både använt en induktiv och en deduktiv ansats, något Sam Larsson benämner som en abduktiv eller kombinerad induktiv-deduktiv kvalitativ strategi (Larsson, 2005:95f).

För att söka efter litteratur har jag använt mig av Libris och databaser som Social Services Abstract samt PsychINFO. Sökord som parenting, culture/cultural, ethnic minorities, parent management training/parent training och social work har använts. Vidare har jag funnit en stor mängd litteratur genom s.k. referenssökning eller kedjesökning (Löf, 2005:361). Då studien är begränsad till sitt omfång vad gäller tid och resurser, har jag ändå lyckats finna och använda mig av några av de mest centrala namnen inom forskning på områdena. Detta har visat sig genom återkommande hänvisningar till dessa forskare och verk inom respektive område. Några av de i litteraturen flitigt refererade forskarna är: Sara Harkness och Charles M. Super (om kultur och föräldraskap); Anna S. Lau, samt Rex Forehand och Beth Kotchick (om kulturell anpassning av föräldrastödsutbildningar); och Halouk Soydan mfl, Masoud Kamali, och Derald Wing Sue (om socialt arbete och etniska minoriteter).

Mycket av litteraturen kring föräldrastödsutbildningar och kulturell anpassning av dessa faller inom det psykologiska ämnesområdet snarare än socialt arbete. Detta har till största del berott på att jag inte har funnit lika mycket som publicerats i tidskrifter för socialt arbete eller av forskare verksamma på institutioner för socialt arbete. Detta till trots tror jag inte att det påverkar resultatet och jag är snarare förvånad över att jag funnit så påfallande lite publicerat inom ämnesområdet för socialt arbete, då föräldrastödsutbildningar snarare, åtminstone i Sverige, ligger under socialtjänsten. En av anledningarna till detta kan vara psykologernas större benägenhet, intresse för och längre historia av effektmätningar och evidensbaserad behandling.

2.1 Urval och datainsamling

Syftet har inte varit att göra någon jämförelse mellan gruppledarna, utan att däremot finna en bredd. Därför har ett strategiskt urval av intervjupersonerna gjorts (Kvale, 1997:89). Jag har försökt finna ett brett urval av olika föräldrastödsprogram och olika stadsdelar/kommuner. Delvis grundade jag mitt urval av stadsdelar/kommuner på om den kunde anses vara ”invandrartät” eller inte. Hur förhållandena har sett ut i stadsdelen/kommunen har sedan visat sig inte alltid spegla vilka föräldrar som deltagit i utbildningarna. Även om syftet som sagt inte är att göra en jämförande studie, ville jag ta reda på om deras reflektioner kring kultur skiljde sig markant åt med hänsyn till deras erfarenheter av föräldragruppernas sammansättning. Detta urval av intervjupersoner har givetvis i stor grad påverkat hur min insamlade empiri ser ut och därpå följande analys.

Jag har nått intervjupersonerna dels genom att söka efter lämpliga program och stadsdelar på de olika socialförvaltningarnas hemsidor och några intervjupersoner har jag kommit i kontakt med via tips i flera led från andra som jag kontaktat i anknytning till denna undersökning. Jag har intervjuat totalt sju personer genomfört på sex intervjutillfällen, varav en intervju var en form av pilotintervju och under en intervju var två gruppleddare (kollegor) närvarande. Pilotintervjun gjordes med en person som sedan ett och ett halvt år inte längre arbetar med föräldrastödsutbildningar och genomfördes i syfte att testa min intervjuguide. Material från denna första intervju är med i framställningen av empirin. Därefter har jag intervjuat sex gruppleddare i olika stadsdelar eller kommuner. Intervjuerna utfördes på gruppleddarnas respektive arbetsplatser. De flesta är knutna till någon form av familjeenhet, eller annan enhet som arbetar med förebyggande eller behandlande verksamhet inom socialtjänsten. Alla intervjuade är mig veterligen, svenskfödda med svensk bakgrund. Av de sju intervjuade var fem stycken socionomer, en var förskolelärare och en var specialpedagog. Det fanns en stor variation i hur länge de arbetat med föräldrastödsutbildningar. Den som arbetat kortast hade haft två omgångar föräldragrupper och den som arbetat längst har arbetat i cirka sju år med detta. Gruppleddarnas ålder varierade också i stor grad varav den yngsta föreföll vara i 30-årsåldern och den äldsta i 55-årsåldern.

Intervjuerna har varit öppna/halvstrukturerade (Kvale, 1997:33). Intervjuguiden har varit uppdelad i följande teman: Programmet; föräldraskap och programmet; föräldraskap och normativitet/kulturbundenhet; kultur och programmet; samt avslutande frågor (Kvale, 1997:86). Under intervjuerna har begreppen *kultur*, *föräldraskap* eller *barnuppfostran* inte definierats av mig (se avsnitt 2.5). Därför kan antas att intervjupersonerna har svarat på frågor utifrån sin bild av begreppens betydelse. I några fall har en diskussion uppkommit om begreppens betydelse, dessa har främst rört begreppen *kultur* och *kulturkompetens*. Intervjupersonerna har även haft sina egna benämningar och definitioner, som t.ex. *personer med utländsk bakgrund*, *invandrare* eller *personer från en etnisk minoritet*. Under intervjuerna har jag själv dock ganska genomgående talat om *personer med en annan kulturell bakgrund*. En brist är här att jag inte tydligt har definierat för intervjupersonerna vad jag menar med detta, vilket kan ha lett till missuppfattningar. Dock har i de flesta fall under intervjuens gång framkommit på vilket sätt intervjupersonerna resonerat och reflekterat kring dessa frågor.

Allteftersom intervjuerna har genomförts har ny information och nya tankar och idéer till nya frågor uppstått. Intervjuguiden har därför reviderats efterhand. Detta har inte enbart berott på det som framkommit från gruppleddarna, utan jag har även försökt att utveckla min egen intervjuteknik. Det har inneburit att jag vid de tidigare intervjuerna var ganska bunden till intervjuguiden jämfört med de senare intervjuerna. Dessutom har jag haft möjlighet att utveckla förmågan att kunna ställa korta koncisa frågor som ger långa svar under arbetets gång, varför intervjuguiden och intervjutekniken har förändrats successivt. Vidare har givetvis alla intervjuerna haft sin särskilda karaktär beroende på den gruppleddare jag intervjuat.

2.2 Analys och tolkning av intervjuerna

Vid intervjuerna och efterföljande analys av materialet har vissa avgränsningar inom ämnet föräldrastödsutbildningar varit nödvändiga. Till exempel har inte en obetydlig del av samtliga intervjuer berört just det specifika program som gruppleddaren arbetat med, om metoder och bakomliggande teorier, effekter med mera. Samtalen kring dessa aspekter har förts dels för att jag velat veta hur gruppleddarna själva ser på programmet och metoderna som de arbetar med. Dels har det också varit ett sätt att inleda samtalen med lite ”lättare” frågor för att skapa en god intervjusituation och för att vi skulle få lite tid att känna av varandra. Detta har även

bidragit till att ge mig en helhetsbild, men är alltså något som inte kommer att presenteras närmare.

De bandade intervjuerna har i snitt har legat på ca 1 h 10 min. De har transkriberats relativt ordagrant (Kvale, 1997:150,156). För att strukturera upp intervjumaterialet ritade jag upp en matris med gruppledarna vertikalt och olika teman eller frågor horisontellt (Kvale, 1997:184). Jag fick då fram ett rutnätssystem där jag kunnat fylla i det respondenterna sagt som kunnat knytas till temana och frågorna. En tom ruta fanns tillgänglig för varje gruppleddare för att fylla i särskilt intressanta fynd som inte de andra tagit upp eller som inte stämde under frågorna/temana. Dessa frågor eller teman valdes dels utifrån punkterna jag haft i intervjuguiden, men även utifrån vad som framkom under intervjuerna och som jag inte tidigare tänkt på, därmed en slags kombinerad induktiv-deduktiv ansats.

Resultatet av intervjuerna presenteras i kapitel 6-8. Empirin varvas med analys och återkoppling till tidigare forskning samt teoretiska begrepp. Vid några tillfällen har jag valt att presentera empirin genom att plocka ut brottstycken ur dialogen mellan mig som intervjuare (I) och gruppleddaren (GL). Anledningen till detta val är att jag vill vara öppen med hur frågorna har ställts samt att ge läsaren en känsla av hur samtalen har förts, d.v.s. kontextualisera citaten, även om det givetvis inte helt går att återskapa i textform (Kvale, 1997:240). Ibland har jag genom mina frågor fört diskussionen framåt i ”önskad riktning”. Om jag inte skulle redovisa mina frågor här, skulle läsaren kunna tro att gruppleddaren själv har fört tankegången framåt, vilket då inte har stämt.

Det finns all anledning att vara kritisk till sin egen metod, då det alltid finns en mängd andra sätt att genomföra en uppgift på. Det finns därför också all anledning att vara öppen med de eventuella brister metoden kan tänkas ha och som därmed kan ha påverkat studiens resultat. Antalet intervjupersoner kan alltid diskuteras och frågan kan även ställas här om sju personer kan anses vara ett tillräckligt antal (Kvale, 1997:97). Då syftet dock inte är att göra några fullständiga generaliseringar, måste arbetsinsatsen ställas mot vilket ytterligare material som kan framkomma av fler intervjuer. Vidare bör vid intervjustudier av ett sådant känsligt och laddat ämne som kultur och ”etniska minoriteter” en medvetenhet finnas om den eventuella förekomsten av s.k. *social önskvärdhet* hos respondenterna. Detta innebär att det kring ämnet kultur och socialt arbete finns en diskurs som innehåller en slags *politisk korrekthet*. Det kan ses som att det finns en norm för hur man bör uttrycka sig i frågor som rör t.ex. etniska minoriteter. Det kan därför finnas en diskrepans mellan hur man *bör* uttrycka sig, den sociala önskvärdheten, och hur man *faktiskt* tycker och tänker. Den eventuella förekomsten av social önskvärdhet *kan* därför tänkas påverka svaren kring sådana känsliga områden, dock kan man inte veta i vilken utsträckning.

2.3 Etiska hänsyn och överväganden

Valet att inte skriva något som kan röja gruppleddarnas identitet har gjorts då några av dessa tankar och funderingar kan uppfattas som privata. Till exempel kommer alla gruppleddare att refereras som ”hon” för att på så sätt öka anonymiteten. Gruppleddarna har fått frågor som speglar deras egna åsikter, tankar, förförståelse och erfarenheter. Vidare finns för studiens syfte ingen mening med att nämna i vilka stadsdelar eller kommuner som dessa gruppleddare arbetar, mer än att stilla eventuella läsares nyfikenhet. Intervjupersonerna informerades om att allt som sades var konfidentiellt och att material som utskrift och de bandade intervjuerna har anonymiserats och skall förvaras på ett tryggt sätt.

2.4 Validitet, reliabilitet och generaliserbarhet

Vid en kritisk reflektion över studiens *validitet* bör frågan huruvida jag har "mätt" det jag avser att "mäta" ställas (Kvale, 2007:215f). För att föra över en sådan mätfråga till kvalitativ metod bör frågan handla om hur väl problemformulering och det undersökta materialet hänger samman. Syftet eller problemformuleringen är att ta reda på gruppledarnas reflektioner kring föräldrastödsutbildningar och heterogena föräldragrupper. Tillvägagångssättet har varit att intervjua gruppledarna under semistrukturerade former för att på så sätt ta reda på deras reflektioner. Avseende validiteten kan därför påstås att tillvägagångssättet stärkt validiteten. Huruvida dessa reflektioner som yttrats under intervjuerna har speglat deras "sanna" reflektioner eller ej är kanske svårare att besvara och handlar om studiens reliabilitet. Ett sätt att stärka *reliabiliteten* kan vara att pröva giltigheten i det som intervjupersonerna säger genom att ställa följdfrågor eller "kritiska" frågor (Kvale, 2007:139). Detta har också gjorts i viss utsträckning, men kan kanske alltid göras mer. Dock måste sådana kritiska frågor vägas mot ambitionen att skapa ett tryggt intervjuklimat för att gruppledarna ska känna sig öppna att reflektera fritt. En annan faktor som kan påverka reliabiliteten är att intervjupersonerna har frågats om saker som de inte tidigare kanske funderat på så mycket. En intervjusituation kan för vissa upplevas som pressande och man känner att man gärna vill svara något. Hur välgrundat svaret då blir och hur väl det egentligen speglar vad man *verkligen* tycker kan därför vara svårt att veta. Denna risk finns givetvis alltid vid intervjusituationer.

Det är inte endast under själva intervjun som *reliabilitet* och *validitet* sätts på prov, utan även vid till exempel utskriften av intervjuerna. Reliabilitet här syftar till hur väl den utskrivna texten stämmer överens med de bandade samtalen avseende ordalydelse, pauser, betoningar med mera (Kvale, 2007:149). Jag har skrivit ut samtliga intervjuer relativt ordagrant. Vid några tillfällen har jag redan vid utskriften bedömt vissa stycken som irrelevanta för studien och därför endast gjort en sammanfattning med egna ord om vad som sägs. Detta har angetts genom att sammanfattningar skrivits inom parentes. I vissa fall har jag även antecknat skratt, suckar, artikulerande och andra saker som hänt i rummet (hostattacker, telefonsignaler, när vi pratar i mun på varandra eller när jag inte uppfattar vad som sägs på bandet). Vid vissa intervjuutskrifter har talspråket behållits till en större del än hos andra. Detta beror dels på att jag under arbetets gång kände mig manad att effektivisera transkriberingen något, samtidigt som olika personer talar olika tydligt. Vissa personer, inklusive jag själv, talar i brutna meningar. Dessa har jag i många fall sammanfattat, då ett citat inte ansetts användbart. Min egen röst har jag i allra största grad transkriberat ordagrant, även om detta har smärtat. Detta i syfte att kunna veta vad det är för fråga som intervjupersonerna skall besvara samt för att kunna utveckla min intervjuteknik. Min tendens till att tala i brutna meningar har ibland därför gjort frågorna aningen otydliga eller onödigt långa. Detta kan givetvis ha bäddat för ökad risk för missförstånd mellan mig och intervjupersonen. I de fall det har varit otydligt vid läsning av utskriften huruvida en gruppledare har uppfattat min fråga rätt eller vad den har svarat på, har jag gjort noggranna övervägningar om och huruvida ett svar skall användas och presenteras i empirin eller ej.

Något som genomgående valts bort vid utskriften är mina egna förstärkande "mm, ja, jaha". En av anledningarna till att jag valt att föra en relativt ordagrann utskrift är att många av svaren varit aningen otydliga och osäkra, just kring det jag vill få fram, varför jag inte vill riskera att misstolka någon intervjuperson. Osäkerheten, eller ambivalensen i sig är också ett resultat. Kvale nämner att man kan välja att föreställa sig hur intervjupersonerna skulle uttrycka sig i skrift om de haft möjlighet till detta (Kvale 2007:156). Och att man på så sätt skulle transkribera deras talspråk till skriftspråk. Kvale betonar skillnaden mellan talspråket och skriftspråket som en skillnad mellan diskurs och kontext. "I ett samtal har vi normalt

omedelbar tillgång till meningen i vad den andre säger. Vid analys av en intervju blir bandinspelningen, och särskilt den följande utskriften, lätt en dunkel skärm mellan forskaren och den ursprungliga situationen.” (2007:154). Jag har därför valt att i största grad behålla talspråket vid utskriften för att senare tolka och skriva om vissa citat. Vidare har jag i många fall behållit upprepningar, då det visar på en förstärkning av något.

Då detta är en kvalitativ studie kan kravet på *generaliserbarhet* inte antas vara densamma som för en kvantitativ studie. Antalet intervjuade är alltför litet, och vidare har själva intervjuerna endast varit halvstrukturerade vilket också påverkar generaliserbarheten. Däremot kan antas att det kan framkomma teman som andra inom samma arbetsområde kan känna igen. Vidare kan dessa teman möjligen belysa företeelser som förekommer i andra eller liknande sammanhang, likt det Kvale kallar för *analytisk generaliserbarhet* (Kvale, 1997:210f).

2.5 Centrala begrepp

Nedan följer några beskrivningar och definitioner av begrepp som är centrala för förståelsen av hur de används i studien. I texten kommer begrepp som etniska minoriteter och invandrare att nämnas. Jag väljer dock att inte gå djupare in på dessa begrepp eller att ens definiera dem. Dels av utrymmesskäl men också för att jag inte tror det är nödvändigt för förståelsen av begreppen.

I föreliggande studie är *heterogena föräldragrupper* ett ofta använt begrepp. *Heterogen* betyder olikartad eller blandad. I detta sammanhang menas att föräldrarna i gruppen skiljer sig åt i olika avseenden. Heterogen är motsatsen till *homogen* som betyder alltigenom lika eller enhetlig (Malmström *et al* 2002). En av studiens frågor är även huruvida programmen kan ses som *normativa* eller *värdeladdade*. En *värdering* innebär att man har en uppfattning om hur bra eller dåligt något är. Det är sammankopplat med grundläggande åsikter och *normer*. Något som är värdeladdat innebär därför att något, förutom sin egentliga innebörd, också har en känslomässig innebörd, en värdering (Malmström *et al* 2002).

2.5.1 Kultur och kulturell bakgrund

Det kan tyckas vara vanskligt att ge sig i kast med att skriva om och befatta sig med begreppet *kultur*. I samband med detta riskerar man lätt att uttrycka sig på ett sätt som blir missförstått eller i värsta fall framstå som okunnig inför den komplexitet som begreppet och företeelsen rymmer. Ändå väljer de flesta att på ett eller annat sätt använda sig av begrepp som t.ex. *kulturer*, *etniska minoriteter* eller *invandrare*. Att använda sig av sådana begrepp är att gå en balansgång mellan politisk korrekthet, en öppenhet inför sin egna förförståelse och i många fall bristande kunskap, och vad experter på området säger. Det finns en del forskare på den svenska arenan som jag uppfattar som både kunniga och polemiska (se t.ex. Ålund 2002; Kamali 2002).

Vad som ingår i och åsyftas med begreppet kultur varierar mellan olika författare (Soydan *et al*, 1999:21). Författaren Kieran O’Hagan menar att det i och med alla de olika definitioner som finns av begreppet kultur, har det också försvårat för en konstruktiv debatt om begreppen (O’Hagan, 2001:21). En annan forskare, Lena Robinson, definierar kultur som något som anspelar på ett sätt att leva, till exempel familjeliv, beteendemönster, tro, språk, mönster i barnuppfostran och etiska värderingar och attityder som är gemensamma för en grupp. Vilken kultur man har bestäms av uppfostran och de egna val man gör samt att kulturen ständigt förändras genom anpassning till sin omgivning och därmed till andra kulturer (Robinson, 2007:5). Att en kultur förändrar sig i förhållande till sin omgivning kan beskrivas i termer av

att kultur är kontextbunden (Kamali, 2002:150). Aleksandra Ålund definierar kultur som något som ”formas och omformas i ett samspel mellan yttre livsvillkor, erfarenheter, skilda värdesystem, norm- och symbolkomplex...[...] Det sociala och kulturella flätas samman och förändras oupphörligt...” (Ålund, 2002:297) Inte heller Ålund ser alltså kultur som något klart avgränsat eller något internt homogent. (ibid.) Som framgår kan alltså begreppet kultur rymma ett brett spektra av olika företeelser som på olika sätt formar vårt sätt att handla och tänka. I förhållande till föräldrastödsutbildningar är det alltså inte endast sättet att se på föräldraskap och sättet att uppfostra barn som kan ha betydelse. Världsuppfattning och andra attityder kan också de ha betydelse för hur personer med annan kulturell bakgrund ser på föräldrastödsutbildningarna. Utan att gå in på vilka olika sätt dessa attityder kan te sig är det alltså viktigt att vara medveten om hur kultur kan påverka flera olika sidor i interaktionen mellan människor.

Jag har valt att använda mig av begreppet ”kulturell bakgrund”, både i denna text och under mina intervjuer. För det första har jag en bred definition av *kultur*. Kultur är inte en statisk och homogen enhet utan ett dynamiskt och föränderligt system som är beroende av sin kontext. Vidare är personer som har samma eller liknande kulturell bakgrund inte en homogen grupp där alla har samma värderingar och normer. Ändå finns det likheter som gör att de själva skulle beskriva sig som mer eller mindre tillhörande en viss grupp. I detta sammanhang har jag alltså varit intresserad av att diskutera och lyfta fram den olikhet i normer och värderingar som personer kan ha i sin syn på föräldraskap och barnuppfostran. Samtidigt har också andra faktorer framhållits som kan ha minst lika stor betydelse för skillnader i normer och värderingar, till exempel de socioekonomiska villkoren en familj lever under. För att fånga de skillnader som faktiskt finns och råder i olika utsträckning har jag valt begreppet kulturell bakgrund. En person som har en annan kulturell bakgrund i detta sammanhang, definierar jag som en person som bär med sig normer och värderingar i olika utsträckning från en annan kultur/ett annat värdesystem, än det svenska majoritetssamhällets. Om denna person sedan är född och uppvuxen i Sverige eller någon annanstans är för sammanhanget i sig ganska oviktigt. Diskussionen har mest rört skillnaden och jag tycker inte det har ansetts vara nödvändigt för studien att definiera vare sig vad det svenska majoritetssamhällets kultur eller värdesystem innehåller eller vad andra kulturella värdesystem innehåller.

När jag så har intervjuat gruppledarna har jag inte definierat vad jag menar med ”personer med en annan kulturell bakgrund”, vilket har inneburit att gruppledarna har varit fria att tolka kulturell bakgrund utifrån sin verklighet och samtidigt använda sina begrepp. Ofta har det i intervjuerna framkommit om någon inte förstått begreppet eller om de snarare föredragit att säga ”personer med invandrabakgrund” eller liknande.

I kapitel 5, där de teoretiska begreppen presenteras, använder jag mig tidvis av begreppet *tvärkulturellt socialt arbete* eller *socialt arbete och kulturmöten*. Med dessa begrepp avses det sociala arbete som rymmer möten mellan personer med olika kulturell bakgrund. Andra begrepp med liknande innehåll är multikulturellt eller mångkulturellt. I engelskan är begreppet *Cross-Cultural* vida använt (se till exempel Lena Robinson, 2007), vilket jag menar stämmer väl överens med begreppet tvärkulturellt.

Slutligen använder jag i texten också begreppet *minoritetskulturer*. Med detta begrepp syftar jag på de ”kulturer” som inte kan sägas representera majoritetssamhällets kultur eller majoritetsbefolkningen. Dock skall påpekas att jag med begreppet inte ser kulturer som välavgränsade, homogena eller lätta att identifiera. Begreppet används för att förenkla

förståelsen i vissa resonemang och för att visa på att vissa kulturers normer och värderingar inte är lika välkomna eller förenliga med majoritetssamhällets värdesystem.

2.5.2 Föräldraskap och barnuppfostran

I denna studie definierar jag begreppet *föräldraskap* som innefattande alla de önskingar föräldrar har för sina barn, i nuet och i framtiden. Det innefattar den ambition föräldrar har med sin relation till sitt barn och hur familjelivet ska se ut och ser ut. Begreppet innefattar även de vedermödor, den oro och de tillkortakommanden föräldrar har, precis som det innefattar både den biologiska och känslomässiga anknytning som finns mellan föräldern och barnet. Föräldraskapets yttersta uppgift kan ses som att sörja för barnens överlevnad, uppväxt och att rusta barnet att klara av att leva i ett socialt sammanhang, oftast det föräldrarna själva befinner sig i. *Barnuppfostran* definieras här som de metoder och strategier föräldrar använder sig av i föräldraskapet (sitt tillstånd) för att forma sina barn ditt de vill. Enligt Bonniers ordbok definieras barnuppfostran som att lära någon hur man beter sig i livet och vad man bör kunna (Malmström *et al* 2002).

3. Tidigare forskning om föräldrastödsutbildningar

Syftet med detta kapitel är att informera läsaren om den forskning som finns kring föräldrastödsutbildningar och även om den debatt som rör kulturell anpassning av sådana. Min uppfattning är att diskussionen kring kulturell anpassning av föräldrastödsutbildningar varit närmast obefintlig på den svenska arenan rörande föräldrastödsutbildningar. I den mån det har berörts, har det snarast handlat om huruvida amerikanska program ska anpassas till svenska förhållanden eller huruvida man kunnat se några markanta effektskillnader i familjer med utländsk härkomst jämfört med dem med svensk härkomst. Vidare fick jag under de genomförda intervjuerna uppfattningen av att detta inte är något som diskuterats eller lyfts fram specifikt, vare sig under utbildningen till gruppledare eller kollegor emellan.

Min ambition är därför att bidra med en lite djupare bild av de fördelar, nackdelar och implikationer som kan finnas när man talar om kulturell anpassning av föräldrastödsprogram. Med ödmjukhet inför uppgiftens ambition och studiens litenhet är förhoppningen att kunna introducera några av de tankegångar som existerar kring dessa frågor i USA. Redan här skall dock påpekas den skillnad som finns mellan den amerikanska debatten och vad den grundar sig på och hur den svenska demografiska verkligheten ser ut. I USA förekommer i större grad en tydlig segregering mellan de olika etniska minoriteter och andra kulturella grupper som finns. Det kan röra sig om hela områden, förorter eller skolor som till största delen bara befolkas av människor tillhörande en viss minoritet. Så ser det inte ut i Sverige, där till exempel en invandrartät stadsdel i Göteborg kan befolkas av människor med bakgrund från ett femtiotal olika länder. Därför bör man också vara vaksam på att den amerikanska debatten om kulturell anpassning inte kan föras över i sin nuvarande form till en svensk arena. En anpassning av debatten behöver alltså göras till de specifika svenska förhållanden som råder här. På så sätt kan den svenska debatten förväntas snarare komma att handla om programmens kulturella *generaliserbarhet* (dvs. om programmen fungerar för föräldrar från flertalet olika sociala och kulturella bakgrunder samtidigt). Detta till trots vill jag hävda att det finns intressanta aspekter i den amerikanska debatten som kan ge tankeväckande frågor för en diskussion om föräldrastödsprogram och kultur i Sverige.

3.1 Om föräldrastödsutbildningarnas effekter

Det har bedrivits omfattande forskning av föräldrastödsprogrammets effekter, främst i USA. Dessa visar att föräldraträning är mer effektiva att minska antisocialt beteende hos barnen än kontrollgrupper på väntelista eller ”traditionell behandling” som erbjudits vid klinik (Hansson, 2001:49; Axberg, 2007a:31).

De otroliga åren är ett av de program som är mest utvärderade i kontrollerade studier i ett flertal länder. Många av dessa studier har visat att 60-70 % av barnen till föräldrar som deltagit i föräldrastödsutbildningen har minskat sitt problembeteende markant (Axberg, 2007a:34). Dessa goda resultat till trots, har frågor väckts huruvida föräldraträningsprogram från USA fungerar eller är lämpliga för föräldrar i Sverige. Axberg beskriver att en av orsakerna till denna debatt beror på “... an American culture with norms that are somewhat different from Swedish norms and styles with regard to parenting” (2007a:34f). En sådan skillnad som framhävts är bland annat att programmen utvecklats i ett samhälle eller en kultur där en mer auktoritär föräldrakultur är vanligare (Axberg 2007b:7). Med delvis detta som bakgrund motiverar Axberg sin egen effektutvärdering av bland annat *De otroliga åren* som

gjordes när programmet först introducerades i Sverige. Resultaten visar på goda effekter avseende barnens minskade beteendeproblem. I forskningen framkom inte heller några statistiskt säkerställda skillnader i effekt beroende på föräldrarnas födelseland (*ibid*).

En undersökning utan kontrollgrupp som genomfördes på föräldrar som deltagit i *Komet's* föräldraträningsprogram under 2004 och 2005 visar också på positiva effekter. I utvärderingen framkommer att barnets kön, ålder och om familjen har svensk eller utländsk bakgrund inte ska ha gjort någon skillnad i resultaten. Dock hade 13% av föräldrarna hoppat av och 14 % hade inte svarat på utvärderingsenkäterna. Det framkommer inte om dessa föräldrar var en särskild grupp. Resultaten för avhopp är ändå mycket lägre än i flertalet amerikanska studier av liknande program vilket kan vara en indikation för programmets kvalitet (Kling *et al*, 2006:32ff).

En av svårigheterna med föräldrastödsprogram har varit att andelen föräldrar som avbryter utbildningen har varit hög. Även i Sverige har detta varit ett problem. Svårast är att få de familjer som har stora problem eller som betecknas som familjer i ”högriskzonen” att fullfölja programmen (Hansson, 2001:50). Ett sätt att försöka komma åt detta och minska avhoppet är att ringa hem till föräldrarna mellan sessionerna. Ett sådant system har till exempel *De otroliga åren*, där gruppledaren ringer hem till alla föräldrar varje vecka för att höra hur det går med träningen. Efter några veckor inför man ett telefonschema där föräldrarna i gruppen ringer och stöttar varandra istället.

Till skillnad från många andra evidensbaserade behandlingsprogram så har föräldrastödsutbildningar visat på bättre resultat vad gäller effekter för olika kulturella grupper. *De otroliga åren* har bland annat visat att skillnaderna i effekt mellan olika kulturella grupper inte är större än slumpen. Ändå kan man se skillnader, och alla program har inte uppvisat lika goda resultat vad gäller generaliserbarhet, menar Anna Lau som är assisterande professor i psykologi vid UCLA och som intresserat sig specifikt för detta (Lau, 2006:300). Hon menar att programmets mål, att föräldrarna ska förändra sitt beteende och förhållningssätt, kan vara ”kulturellt känsligt”: ”*The target of change in PMT [Parent Management Training, min anm.] may be especially sensitive to cultural differences, since there is wide variation in parenting practices and family values across ethnic groups that may influence receptivity to prescribed changes in parent-child interaction patterns*” (Lau, 2006:301).

Ovanstående referenser till den svenska forskningen ger kanske anledning att tvivla på relevansen av en debatt om kulturell anpassning av föräldrastödsprogram, då skillnader i effekter inte kunnat påvisas. Som senare skall påvisas finns det dock anledning att reflektera över denna debatt och sedermera applicera den på den svenska arenan.

3.2 Debatten om kulturell anpassning

I USA förefaller debatten om kulturell anpassning av manualbaserade föräldrastödsprogram vanligt förekommande på den akademiska arenan.¹ Litteraturen om kulturell anpassning av manualbaserade föräldrastödsprogram är i USA till stor del inriktad för att möta olika specifika minoritetsgrupper såsom Latinamerikaner, Afroamerikaner, Asiater och så vidare. Debatten har sitt ursprung i det vida accepterade faktum att synen på och attityderna till föräldraskap och barnuppfostran kan skilja sig avsevärt åt mellan olika kulturer (Forehand & Kotchick,

---

¹ Vid en sökning på PsychINFO med orden Parent Training AND Cultur* or Minorit* (anywhere) 071130 gavs 1140 träffar.

1996:193). Forehand och Kotchick tar som exempel Asian Americans och Native Americans olika syn på disciplin i barnuppfostran. De förstnämnda betonar en strikt disciplin i barnuppfostran medan de senare tror på mindre disciplin. Även om de menar att time-out kan vara lika effektivt i båda grupperna, kan deras förhållningssätt och motivation att använda metoden som en disciplinerande åtgärd variera. (Forehand & Kotchick, 1996:197). En annan orsak till att denna debatt uppstått beror bland annat på hur forskningen av programmen i mångt och mycket har gjorts på ett urval av en population från majoritetssamhället, det vill säga en vit homogen medelklass (Lau, 2006:296; Kumpfer *et al* 2002:242). Karol Kumpfer med kollegor uttrycker det såhär: ”*The theoretical constructs, definitions of protective or risk factors, appropriate intervention strategies, and research evaluation strategies have all been influenced by mainstream American values*” (Kumpfer *et al* 2002:242). Behovet av kulturell anpassning för att ge maximal effekt även till andra grupper/populationer i USA har därför väckts och också skapat anpassade program.

Man kan i detta sammanhang fråga sig varför det är en så stor fråga. Det är väl bara att anpassa och göra ändringar där det behövs kan tyckas? Riktigt så enkelt är det inte. Detta beror på att det handlar om manualbaserade program som ska vara lika oavsett var de ges och av vem de ges. Detta är, som nämnts tidigare, ett sätt att garantera att ett visst mått av goda effekter kan förväntas av programmet och kan ses som en slags kvalitetssäkring. Det finns i denna diskussion två motstridiga mål. Det ena är att ha programtrohet för att kunna garantera kvalitet och effektivitet och att inte programmet urvattnas. Det andra är att ha interventioner som speglar och är anpassade till den specifika kultur och kontext som en viss målgrupp har. De två tillsynes motsatta målen är båda viktiga komponenter i sådana här program (Castro *et al*, 2004:41). Motivet till att anpassa interventioner till specifika minoriteter handlar inte bara om att nå största möjliga effekt, det handlar också om hur sådana program som grundar sig på majoritetssamhällets normer och synsätt, ska ses i ljuset av vilken integrationspolitik man vill eller anser att offentliga myndigheter förmedlar, eller bör förmedla. Räcker det att invandrargrupper anpassar sig funktionellt till det nya hemlandet, eller förväntas de överge sina egna värderingar och normer (Castro *et al*, 2004:42)? Frågor som ställs i detta sammanhang blir då i vilken utsträckning vissa interventioner och program riskerar att ses som assimilationsförsök från majoritetssamhällets sida. Några av de faktorer som kan riskera att bidra till att ett program ses som kulturellt missanpassat är till exempel att forskningen kring ett program bedrivits på urval från en vit majoritetsbefolkning från medelklassen medan det implementerats på etniska minoritetsgrupper med en annan socioekonomisk situation som lever under helt andra förhållanden (Castro *et al*, 2004:42f). Ett av dessa förhållanden är hur det inom en familj kan skilja sig åt i vilken utsträckning man har integrerats med majoritetssamhället. Detta spelar en viktig roll. De motsättningar som kan uppstå i familjen till följd av att barnen ofta i större/högre grad är integrerade och bekanta med majoritetssamhällets kultur och värderingar jämfört med föräldrarna kan ha väsentlig påverkan på föräldraskapet och familjen i stort (Rojas-Flores *et al* 2006:246). Castro med kollegor menar att en anpassning av föräldrastödsprogram kräver kulturkompetens hos de som utvecklar programmen, de som kulturellt anpassar dem och slutligen den personal som förmedlar programmen (Castro *et al*, 2004:43).

De forskare som förespråkar en kulturell anpassning av interventioner menar att hänsyn måste tas till olika kulturers familjestrukturer, roll- och ansvarsfördelning i familjen, generella värderingar, kulturspecifika uppfostringsstrategier och syn på barns utveckling samt sexualitet och könsroller. Till exempel kan program där deltagarna ska dela med sig av personliga erfarenheter för vissa kulturer ses som inte bara ovant utan också opassande. Samtidigt måste denna anpassning vägas mot vetenskapen om de uppenbara skillnader som också finns inom en

viss kultur. Utöver att kulturellt anpassa själva programinnehållet lyfts även behovet att anpassa själva rekryteringsstrategierna fram (Kumpfer *et al* 2002:243). Det har nämligen visat sig vara svårare att rekrytera familjer från etniska minoriteter eller andra kulturella grupper än de familjer som tillhör majoritetssamhället (Kumpfer *et al*, 2002:241).

Anna Lau ifrågasätter även hon generaliserbarheten hos evidensbaserade föräldrastödsprogram men höjer samtidigt ett varnande finger för att dessa anpassningar riskerar att göras på ett godtyckligt sätt och utan tillräcklig forskning som bakgrund (Lau, 2006:295). Samtidigt framhäver Lau de implikationer som kan finnas när man gör kulturella anpassningar då det finns en risk att man gör stereotypa antaganden om individerna grundat på deras tillhörighet till en särskild sociokulturell grupp eller etnicitet. Hon menar även att det finns uppenbara begränsningar i att endast se till *en* grupptillhörighet som meningsfull markör. Hänsyn måste också tas till graden av vilken press man upplever själva integrationsprocessen som, minoritetsstatus och erfarenheter av diskriminering, invandring och eventuella trauman i samband med migrationen. Hon ställer sig därför frågan huruvida kultur ska vara den enda dimensionen i debatten om anpassning av evidensbaserade program (Lau, 2006:304).

Med hänvisning till forskning som visat att andra faktorer än själva terapiformen har visat på större varians än själva metoden, ställer sig Lau frågande till om det kanske ger bättre resultat att öka praktikernas generella kulturkompetens än att kulturellt anpassa manualerna (Lau, 2006:305). Vidare uppmuntrar hon därför till att ta reda på hur effektivt praktikerna spontant anpassar interventioner baserat på egna omdömen och erfarenheter för att skapa goda effekter (Lau, 2006:306). Slutligen menar hon att effekterna i och med en kulturell anpassning kan riskera att bli sämre då man kanske har reducerat eller tonat ner de ursprungliga beteendestrategierna (Lau, 2006:301).

Dock har inte så pass mycket forskning gjorts på kulturellt anpassade program som kunnat visa att förbättrad effekt kan ställas mot de ökade kostnader som anpassningen innebär (Kumpfer *et al* 2002:243). Kazdin föreslår att istället för att kulturellt anpassa och därmed ändra program, bör gruppleddare ha en medvetenhet och känslighet inför följande faktorer: a) eventuella kulturspecifika risk- och skyddsfaktorer i familjen; b) grad av integration, identitet och vilken livsstil som föredras; c) eventuella skillnader i graden av integration mellan familjemedlemmarna som kan leda till konflikt; d) familjens migrationshistoria; e) eventuell grad av trauma och posttraumatisk stress; f) graden av stabilitet i arbete och ekonomi; g) språkkunskaper och analfabetism (Kumpfer *et al*, 2002:243). Vidare kan det för sammanhanget finnas betydande gemensamma nämnare för de grupper som har annan kulturell bakgrund än majoritetssamhället. Dessa är den ofta ofördelaktiga socioekonomiska levnadssituationen och en misstro till majoritetskulturen.² (Forehand & Kotchick, 1996:198). Forehand och Kotchick (1996) menar att det finns ett betydande samband mellan dessa faktorer och föräldraskap:

”Low socioeconomic status is associated with limited availability and utilization of mental health services, as well as with increased exposure to substandard housing, unemployment, and residence in overcrowded, segregated and dangerous communities. These stressors are associated with parental emotional distress that interferes with effective parenting”
(Forehand & Kotchick, 1996:199f).

---

² Denna misstro skall ses i ljuset av den amerikanska kontext som dessa författare verkar inom. Här menas att den amerikanska historien av diskriminering och segregering av specifika minoritetskulturer i stort har fött denna misstro. Se t.ex. Sue, 2006, kap 3. Om denna misstro låter sig överföras även till en svensk kontext låter jag vara osagt.

Vidare menar författarna att misstron till majoritetskulturen kan innebära ett hinder för föräldrastödsutbildningar. Grupper som tillhör en minoritet måste balansera mellan att försöka behålla sina kulturella värderingar och vanor och samtidigt ta till sig de strategier som finns i den euroamerikanska kulturen och som förknippas med framgång (Forehand & Kotchick, 1996:200).

Det kan därmed konstateras att det fortfarande finns en tro på att kulturell anpassning av program kan ge bättre effekter och inte minst vad gäller rekrytering och att minska avhopp. Men med ovan sagda kvarstår det faktum att det i Sverige finns liten möjlighet eller vinst i att anpassa program till *en* specifik kultur. Vad som återstår skulle då vara att göra programmen mer kulturgenerella, att öka kulturkompetensen och att anpassa rekryteringsstrategier. Dessutom framhölls att det finns flera gemensamma nämnare för dem som tillhör minoritetskulturer, såsom att man står utanför majoritetskulturen och inte är så integrerad i denna. Kazdin ställde upp ett antal punkter att vara medveten kring för att på så sätt höja sin kulturkompetens. En av dessa var just medvetenheten kring marginaliserade gruppers utsatthet. Forehand och Kotchick drar parallellerna till hur denna utsatthet påverkar föräldraskapet negativt och Lau betonade att det kan vara minst lika viktigt att ha kunskap om vilken levnadssituation familjerna har nu, i sitt nya land, än kunskap om de länder de har lämnat.

Sammanfattningsvis kan följande frågor och aspekter tas med över till den svenska kontexten: Behöver föräldrastödsprogrammen på något sätt anpassas till de ibland kulturellt heterogena föräldragrupper som finns? På vilka sätt kan detta då göras avseende att göra programmen mer kulturgenerella, att öka gruppledarens kulturkompetens eller att anpassa rekryteringsstrategier. Finns det till exempel ett behov av att öka tillgängligheten och rekryteringen av föräldrar från marginaliserade grupper? Kan det tänkas existera en misstro gentemot den svenska majoritetskulturen som kan påverka attityderna till föräldrastödsutbildningar från föräldrar i minoritetskulturer? Vilka värderingar förmedlas i de föräldrastödsprogram som finns i Sverige idag? Är dessa förenliga med alla de olika värderingar, normer och syn på föräldraskap som finns? Är det kanske bara bra att svenska myndigheter tar ansvar för att också förmedla en norm för föräldraskap för att på så sätt hjälpa föräldrar att rusta sina barn för en framtid som mer delaktiga i det svenska majoritetssamhället?

4. Föräldraskap, kultur och socioekonomiska villkor

Då syftet med studien är att ta reda på och analysera de reflektioner som gruppleddare har kring kulturellt heterogena föräldragrupper, kan det vara på sin plats att nämna något om kopplingen mellan kultur och föräldraskap. Det är allmänt känt att det finns en mängd olika faktorer eller förhållanden i en människas liv som påverkar vår syn på föräldraskap och hur vi rent faktiskt kommer att uppfostra våra barn. Vid en empirisk undersökning kunde mer än 30 olika faktorer identifieras som på olika sätt påverkade föräldraskap. Några av de mest framträdande av dessa är föräldrarnas egna fysiska och psykiska förmågor och barnets egna särdrag vad gäller fysik och personlighet. Ytterligare andra faktorer är familjestrukturer, klass, närmiljön och kultur (Bornstein & Cheah, 2006:6f). Inom en kultur finns sedan allmänt accepterade normer och råd för vad som är ett bra föräldraskap. Som en följd av den globala migrationen som rört sig över regioner och världsdelar har också samhällena blivit alltmer heterogena. De normer som tidigare framstod som självklara "sanningar" avseende vad som är ett gott föräldraskap möter nu andras "sanningar". På så sätt blir det också tydligt att synen på föräldraskap och barnuppfostran är något till stora delar normativt och värdeladdat (Harkness & Super, 2002:253). I en kultur kan det till exempel finnas normer för hur föräldrarna bäst ska ta hand om sina barn, hur mycket frihet barnen bör få för att upptäcka, hur omsorgsfull eller strikt en förälder bör vara och vilka beteenden man helst ser hos barnen (Bornstein & Cheah, 2006:7).

Hur forskningen om kulturers betydelse för synen på föräldraskap och barnuppfostran ser ut kan delas in i två olika grupper. Dels finns det forskning som *beskriver* dessa skillnader, hur de rent faktiskt tar sig i uttryck inom olika kulturella områden, som inom västerländsk eller österländsk kultur. Den andra gruppen är den där man försöker *förklara* just kulturens inverkan och sätta detta i ett vidare sammanhang bland andra förklarande faktorer hur kulturen är med och formar synen på föräldraskap. Denna andra grupp hänvisar ofta till jämförande studier mellan föräldrars i olika syn på sina barn och uppfostringsmetoder där man försökt att hålla andra variabler som kön, utbildning och socioekonomisk status konstant. Jag kommer i det följande att hänvisa till båda delar för att ge en så bred grund som möjligt för förståelsen av sambandet mellan föräldraskap och kultur.

Det finns mycket forskning kring föräldraskap och kulturella skillnader. Ibland illustreras dessa skillnader i dikotomier som kärnfamilj/utvidgad familj, individualism/kollektivism och självständighet/interdependens. Givetvis ska dessa dikotomier ses som just illustrationer över de skillnader som kan finnas och med förbehållet att båda aspekter kan förekomma inom en och samma kultur.

Almqvist och Broberg delar upp synen på barnuppfostran och föräldraskap i två delar. För det första finns det med barnuppfostran ett ändamål, ett syfte som är lika för alla föräldrar. Det beskrivs som att barnuppfostran är till för artens fortlevnad. Att fostra sina barn, att utföra ett föräldraskap är att "lösa en uppgift för människan som art". För att arten ska överleva måste barnet lära sig hur det ska överleva genom att tillägna sig de egenskaper som behövs för att fungera i sitt sociala sammanhang. Det är detta som är föräldrarnas mål med barnuppfostran. Hur människor sedan i olika kulturer och samhällen löser denna uppgift skiljer sig åt, menar Almqvist och Broberg (2003:118). Anna Lau uttrycker det på följande sätt: "... *that parents socialize their children to develop the skills needed for adult competence within the relevant cultural context*" (Lau, 2006:301).

För det andra kan metoderna, hur man socialiserar sina barn, skilja sig avsevärt åt. Almqvist och Broberg illustrerar hur skillnader i barnuppfostran kan se ut, genom att beskriva en individualistisk identitetsutveckling i det västerländska samhället mot den kollektivistiska identitetsutvecklingen som är vanligt förekommande i Mellanöstern. I den västerländska barnuppfostran finns en strävan om att utveckla barnet till en självständig individ med fokus på tidig differentiering (att känna gränser mellan sig själv och andra), instrumentellt och känslomässigt oberoende samt självkontroll. I de samhällen där en kollektivistisk identitetsutveckling betonas premieras snarare samhörigheten och det ömsesidiga beroendet mellan människor i sin nära omgivning (Almqvist & Broberg, 2003:122f). En annan skillnad är att barn i den västerländska kärnfamiljen uppmuntras att prestera och vara självständig medan man i den utvidgade familjen betonar barnets plats i familjesystemet, som en del av en helhet (Almqvist & Broberg 2003:125). Dessa skillnader bör ses som modeller, men kan illustrera hur svårt det kan bli för familjer när värderingssystem möts. Barnen kan t.ex. möta en uppsättning värderingar och normer på dagis och i skolan, som till stor del är motsatt de värderingar som de socialiseras till i hemmet. Denna krock innebär en påfrestning för både barnet och föräldrarna (Skytte, 2001:433). Barnuppfostringsideal ändras sedan både inom och mellan samhällen och även över tid. (Almqvist & Broberg, 2003:143). Vidare finns, som nämnts ovan, en rad andra faktorer som kan leda till olika ideal, till exempel är utbildning eller klass en sådan faktor. Därför finns det självklart också forskning som visar på stora skillnader i föräldraskap till exempel även inom det så kallade individualistiska föräldraskapet, i västerländska samhällen (Harkness & Super, 2002:269).

Efter en forskningsöversikt kommer författarna Hoff, Laursen och Tardiff fram till några förslag om hur man kan se kopplingen mellan socioekonomisk status (som oftast mäts av personers utbildning och yrke) och föräldraskap. Bland annat menar de att föräldrar med lägre socioekonomisk status är mer angelägna om att deras barn ska anpassa sig till samhällets förväntningar. Vidare har dessa föräldrar också oftare en hemmiljö där det är tydligt att föräldrarna har auktoritet över barnen. Dessa är även mer bestraffande när deras auktoritet blir emotsagd. Föräldrar som tillhör de högre socioekonomiska grupperna är däremot mer fokuserade på att deras barn ska utveckla initiativförmåga och de har en hemmiljö där föräldrar och barn mer ses som nästan likvärdiga deltagare och regler kan diskuteras (Hoff, Laursen & Tardiff, 2002:246). Dock framhåller författarna att dessa sätt att urskilja mönster endast säger något om hur det ser ut i de samhällen där sådan forskning har bedrivits, det vill säga den västerländska. Ett annat intressant resultat är den att föräldrar med högre socioekonomisk status tar snabbare till sig samtida råd från "experter" och använder dessa i praktiken i högre grad än föräldrar med lägre socioekonomisk status (Hoff *et al*, 2002:247).

5. Teoretisk utgångspunkt: Socialt arbete och kultur

Vid valet av benämningen socialt arbete och kultur som teoretisk utgångspunkt framträder ett flertal olika möjligheter. Det finns inte en enda, för ämnet enhetlig teori som dessutom kan innefatta alla de olika aspekter och dimensioner som berörs. Därför är det inte heller ändamålsenligt att endast använda sig av *en* modell eller *en* teori här. Detta kan särskilt motiveras med den breda ansats, där flera dimensioner belyses, som valts för studiet av föräldrastödsutbildningar. Därför har jag valt att lyfta fram ett flertal olika teoretiska begrepp eller modeller att ta till hjälp vid den senare analysen av mitt material. Dessa begrepp kan delas in i två, inte helt välvgränsade grupper, nämligen en mer abstrakt eller generell samling begrepp som kan appliceras på socialt arbete och socialpolitik i stort, och en mer specifik samling begrepp som inriktar sig på enskilda socialarbetares kulturmöten i praktiken. De förstnämnda begreppen har en ambition att *förklara varför* det kan vara så svårt att bedriva ett rättvist socialt arbete eller socialpolitik i ett "mångkulturellt" samhälle. Den senare gruppen begrepp gör en ansats till att beskriva *hur vi kan förbättra* förutsättningarna för ett lyckat arbete. Här åsyftas främst det övergripande begreppet kulturkompetens. Dessa båda grupper med innehållande begrepp överlappar dock varandra, men nedan görs ett försök att strukturera och tydliggöra den begreppsapparat som råder.

Valet av dessa teoretiska tankegångar eller centrala begrepp har till stor del skett utifrån vad jag sett i litteraturen som återkommande teman. Vidare har valet gjorts i syfte att ge läsaren en förståelse för vilka faktorer som kan försvåra respektive underlätta arbetet med föräldrastödsutbildningar till kulturellt blandade föräldragrupper. Dock är det inte helt oproblematiskt att välja vilka begrepp som skall få utgöra den teoretiska utgångspunkten. Detta beror på två saker. För det första råder inom ämnet socialt arbete och kultur en hel del begreppsförvirring (Ahmadi & Lönnback, 2005:8; Allwood, 2003:40). Det finns alltså inte endast *en* gemensam definition av begreppen kultur och kulturkompetens till exempel. Detta märks inte minst i den svenska litteraturen. För det andra finns en ständigt förekommande normativ underton vid presentationen och förklaringarna av olika modeller och begrepp. Dessvärre är det för läsaren inte alltid helt tydligt var författarna står, då litteraturen snarast framställs som fria från värderingar trots de tydligt normativa ansatserna. Min tolkning av detta är att själva ämnesområdet (socialt arbete med kulturella/etniska minoriteter) har sprungit just ur en misslyckad politik och ett misslyckat, och i vissa fall rent av skadligt, bemötande gentemot kulturella/etniska minoriteter. Forskningen och litteraturen har därför sannolikt tillkommit utifrån frågor som: "*Hur ska vi göra istället?, Hur för man ett bra socialt arbete med kulturella/etniska minoriteter?, Vilka teoretiska utgångspunkter skall vi ha för att det praktiska arbetet ska bli så jämlikt och rättvisande som möjligt?*". Det normativa inslaget kan därför å ena sidan ses som en nödvändighet. Å andra sidan försvårar den möjligheten att använda en "neutral" teoretisk begreppsapparat för att analysera empirin och *sedan* göra tolkningar. Detta innebär på så sätt att redan vid applicerandet av dessa begrepp har också en tolkning implicit gjorts. Med det menar jag att empirin ställs mot en normativ måttstock i direkt anslutning till begreppens applicering. Detta anser jag har försvårat mitt arbete avsevärt då mitt syfte inte varit att bedöma eller värdera det gruppleddarna i förtroende har berättat om sina tankar.

Samtidigt kan det finnas en poäng med denna påtagligt normativa begreppsapparat. Dels står det tydligt det som kanske annars endast implicit existerar, nämligen att i valet av teori och begrepp ligger också värderingar. Vidare har detta resonemang och det faktum jag står inför

också tvingat mig att inse och tydliggöra min egen förförståelse och normativa ansats som jag gått in i detta forskningsprojekt med. Jag är inte fri från värderingar. Särskilt inte i ett ämne som både intresserar och berör. Nedanstående presentation av teoretiska utgångspunkter, och senare analys av empiri, kan därför sägas vila på följande av mig uppställda grunder/ antaganden:

- Socialt arbete med kulturella/etniska minoriteter sker idag inte på ett helt igenom tillfredsställande sätt.
- Graden av tillfredsställelse varierar mellan institutioner, organisationer, arbetsplatser, enheter och individuella socialarbetare.
- Den individuella socialarbetaren kan inte till fullo hållas ansvarig för det tvärkulturella sociala arbete som utförs, då han/hon verkar i ett sammanhang av normer och värdesystem.
- Den individuella socialarbetaren kan dock göra mycket själv genom ett kulturellt sensitivt förhållningssätt.

(Dessa normer återfinns mer eller mindre explicit i bl.a. Sue 2006; Kamali 2002; Soydan *et al* 1999; Ålund 2002)

Med ovan sagda skall valda teoretiska begrepp, som kan vara användbara vid analysen, förklaras. Först följer olika begrepp som speglar och förklarar hur vi som människor förhåller och har förhållit oss till kulturella skillnader och kulturmöten och varför detta kan skapa problem i mötet. Därefter skall begreppet kulturkompetens eller ”kulturellt sensitivt socialt arbete” tas upp. Här ges förslag på hur man i socialt arbete ska göra för att komma över de hinder som kan skapa problem i mötet mellan majoritetssamhället och minoritetskulturer.

5.1 Olika syn på mångfald

Haluk Soydan och hans medförfattare betonar den betydelse som samhällets syn och därpå följande socialpolitik har avseende hur etnisk mångfald bör uppfattas och hanteras. De framställer tre olika perspektiv eller sätt att se på relationen mellan majoritetssamhället och etniska minoritetsgrupper. Vilket synsätt som råder eller är mest framträdande har betydelse för det sociala arbetets utformning på alla plan. De menar att dessa perspektiv eller modeller har en normativ sida, samtidigt som de vill hävda att perspektiven också är vetenskapliga och empiriskt fastställda. Dessa används inte renodlade var för sig i det sociala arbetet, men författarna menar att de kan hjälpa till för att studera det sociala arbetets praktik. De tre perspektiven är (1) Kategorisk mångfald; (2) Modellen om gränsbevarande mångfald; och (3) Universell mångfald. (Soydan *et al*, 1999: 27)

Perspektivet om *kategorisk mångfald* är något som framställs som ett simpelt, förlegat och normativt felaktigt sätt att se på kultur, kulturella skillnader och mångfald. Denna modell ser kulturer som välavgränsade homogena grupper där alla som tillhör gruppen också bär tydliga markörer som visar grupptillhörigheten. Andra dimensioner som kön och ålder anses inte kunna ha något förklaringsvärde, allt är kultur och kulturella skillnader. Masoud Kamali kallar samma fenomen för *kulturalisering* (Kamali, 2002:150). Under denna modell kan man sedan ha en *etnocentrisk syn* på andra kulturer, eller en *kulturrelativistisk*. Den etnocentriska synen utgår från att den egna kulturen är i centrum och alla andra kulturer värderas utifrån den egna kulturen som måttstock. Den kulturrelativistiska synen väljer att inte värdera eller jämföra kulturer som sämre eller bättre än någon annan. Författarna menar dock att gränsen häremellan inte är helt tydlig och att det i vissa fall kan vara svårt att vara helt kulturrelativistisk. Inte minst inom socialt arbete när man möter kulturyttringar som går helt emot ens egna värderingar. Som exempel nämner de könsstympling och hur man då ska se på detta. ”Lösningen” blir i många fall att man då avfärdar fenomenet som en kulturyttring, att

man tillskriver det som något annat. Den typ av socialpolitik som förts med detta perspektiv har haft som mål att möjliggöra lika förutsättningar för alla vad gäller rättigheter och skyldigheter. Men i det praktiska sociala arbetet har de metoder som man använt ändå dikterats av majoritetssamhällets/kulturens normer och värderingar, vilket har förutsatt att minoritetsgrupperna ändå måste anpassa sig för att ta del av servicen. På så sätt har maktrelationerna mellan majoritetssamhället och minoritetsgrupperna varit tydliga; det är majoritetssamhället som satt normerna och definitionerna för det "mångkulturella" sociala arbetet och socialpolitiken i stort (Soydan *et al*, 1999:28ff).

I modellen för gränsbevarande mångfald råder en annorlunda (och normativt sett bättre) syn på kulturer. Här finns inga tydliga gränser mellan olika kulturer och kultur blir något kontextuellt. Det menas att "en kultur" kan vara, och få, olika innebörd beroende på vilken situation eller kontext den finns i. I detta perspektiv betonas också hur etniska markörer främst framträder i gränserna mellan olika kulturer. Särskilt framträdande blir etniska markörer i ytterkanten av de kulturer som möter större etniska grupper eller kulturer. För att säkra sin kulturella överlevnad tar man till gränsbevarande aktiviteter för att stärka sin kultur, och ett sådant sätt är att tydliggöra sin kulturella tillhörighet genom etniska markörer. I det praktiska sociala arbetet innebär modellen för gränsbevarande mångfald en hänsyn till de etniska gruppernas egna förutsättningar och omständigheter. Det blir här (i de ideala fallen) minoritetsgrupperna själva som får definiera sina problem. I detta perspektiv och med en sådan praktik blir kommunikationen mellan majoritetssamhället och de etniska grupperna en viktig aspekt (Soydan *et al*, 1999:30f).

Som sista modell eller perspektiv finns *universell mångfald*. I denna modell ses kultur endast som en av flera dimensioner som påverkar människors handlande, tänkande och grupp-tillhörigheter. Betydelsen av den etniska eller kulturella tillhörigheten minskar alltså. Skillnader i kön, ålder, klass, religion, fysisk och psykisk hälsa och förmåga, sexuell läggning med mera är lika stora dimensioner eller delar som skapar den mångfald som finns. Denna modell är mest förekommande som begrepp i USA under benämningen "managing diversity". Om man rent teoretiskt skulle utgå från universell mångfald i socialt arbete skulle det innebära ett större fokus på varje enskild individ och för vad denne är, utan att ta så mycket hänsyn till eller fokusera på olika grupp-tillhörigheter som individen kan ha (Soydan *et al*, 1999:32).

Aleksandra Ålund menar att det svenska invandrarpolitiska målet om kulturell mångfald i sig är motsägelsefull, såsom Soydan mfl definierar kategorisk mångfald. För samtidigt som kulturell mångfald ska se till alla kulturers lika värde och rätt att existera och verka, ses också mångfalden som ett problem i sig och ett "hot mot den etablerade samhällsordningen". Mångfalden försöker därför anpassas så att den ändå passar majoritetssamhällets normer och kultur. Det blir på så sätt en mångfald på majoritetssamhällets villkor i alla fall (Ålund, 2002:301).

5.2 Hinder för ett lyckat tvärkulturellt socialt arbete

De begrepp som tas upp nedan är endast ett axplock och andra kanske skulle välja andra definitioner och/eller andra aspekter att lyfta fram. Följande är dock de som jag bedömt som väsentliga för att skapa en förståelse för komplexiteten som kan uppstå i mötet mellan kulturer, mellan majoritetskultur och minoritetskulturer.

5.2.1 Om generaliseringar

I litteraturen framhålls risken med att göra lättvindiga generaliseringar när man talar om olika kulturer eller kulturskillnader. Sådana generaliseringar kan göra att man samtidigt bortser från de socioekonomiska och individuella skillnader som kan finnas i "en kultur" (Kamali, 2002:148). Man gör då stereotyper av medlemmar i en grupp och dessa är oftast onyanserade och förenklade. Orsaken är oftast att man inte har haft tillräcklig kunskap om eller kontakt med personer från "en grupp" (Allwood, 2003:47). Kamali menar att ibland kan skillnaderna inom en kultur eller etnisk grupp vara så stora att en del invandrare eller invandrargrupper är mer lika vissa svenskar än de är sina landsmän eller andra. Som exempel tar Kamali de högutbildade invandrare som ofta har mer gemensamt med svenska högutbildade än de egna landsmännen med låg eller ingen utbildning (Kamali, 2002:149). En onyanserad generalisering av personer från samma kultur, nationalitet eller etniska minoritetsgrupp gör att man inte tar hänsyn till de interkulturella skillnader som finns inom en grupp. Sådana generaliseringar kan bidra till ökad marginalisering för dessa grupper. Samtidigt understryks att ett ignorering av de skillnader som finns också kan bidra till marginalisering (Kamali, 2002:148).

5.2.2 Etnocentrism i institutioner, organisationer och strukturer

Med detta menas att det inom de flesta former av institutioner, organisationer, företag med mera ligger osynliga etnocentriska värderingar och/eller normalitetsföreställningar utifrån den egna kulturens normer i förhållande till "de andra" (Sue, 2006:51; Ålund, 2002:294; Kamali, 2002:12). Det kan ta sig i uttryck i policys, arbetssätt och strukturer och det kan mer eller mindre påverka samhällets befolkning och övriga delar. Dessa normer sanktionerar ofta olika former av ojämlika mål, ojämlik status och ojämlik tillgång till service och utbud för olika grupper i samhället. Detta behöver inte bara röra kulturella eller etniska minoritetsgrupper. Skiljelinjerna kan likväl gå vid kön, ålder eller sexuell läggning till exempel (Sue, 2006:51f). Detta kan liknas vid vad Kamali kallar för *homogent myndighetssystem*, vilket bygger på hur svenska myndigheter är uppbyggda utifrån idén om en kulturellt homogen befolkning. Nu ser inte längre befolkningen ut så och mötet mellan den heterogena befolkningen och det homogena myndighetssystemet skapar problem (Kamali, 2002:12). Han menar till exempel att socialtjänsten är präglad av en etnocentrism både i organisationen och som i dess ideologi (Kamali, 2002:41).

5.2.3 Majoritetskulturens tolkningsföreträdare – maktperspektivet

Det är allmänt känt att majoritetskulturen har en större makt att definiera sina värderingar och normer på samhället än minoritetskulturer har. Eftersom det råder en ojämlik fördelning av makt och resurser mellan majoritetssamhället och minoritetskulturer finns även risken för att minoritetskulturerna blir förtryckta i den mening att deras värderingar och normer ses som felaktiga eller onormala. Det är majoritetskulturens definitioner och syn på vad som är bra och dåligt som råder, det vill säga den rådande etnocentrismen och tron på de egna normerna som universellt gällande. En effekt av detta har inom de människovårdande yrkena varit att de teorier och metoder som används är konstruerade utifrån majoritetssamhällets normer, värderingar, attityder och världsbild. Den goda intentionen att hjälpa och stödja även dem från minoritetskulturer har därför alltför ofta blivit kontraproduktiv menar Sue (2006:49ff). Denna kraft har starkt inflytande på formuleringen av det sociala arbetets mål och utformningen av dess medel. Ett sätt att motverka dessa krafter är att dekonstruera och "avslöja" de värderingar, fördomar och föreställningar som finns (Sue, 2006:49).

5.2.4 Den osynliga slöjan

Sue och många andra med honom menar att eftersom vi alla på olika sätt tillhör någon kultur är vi också till stor del blinda för vad den kulturen bär med sig i form av värderingar och världssyn. Vi är alltså inte medvetna om allt det som är bundet till just vår specifika kultur vilket får oss att göra antaganden om våra värderingars och världsåskådningars universella giltighet. Denna omedvetenhet kallar Sue för *the invisible veil* (2006:52). Dock kan man även vara medveten om tron att ens egna värderingar är de som är universellt giltiga, men Sue menar att det är de omedvetna antagandena som är de mest farliga:

”Perhaps the greatest obstacle to a meaningful movement toward a multicultural society is our failure to understand our unconscious and unintentional complicity in perpetuating bias and discrimination via our personal values/beliefs and our institutions” (Sue, 2006:52).

5.2.5 Sociala problem i kulturell förklädnad

Aleksandra Ålund talar om ”ett kulturellt beslöjande” av sociala problem. Ålund menar att det finns en utbredd benägenhet att tolka problem som något kulturellt eller kulturspecifikt istället för att se att problemen härrör från diskriminering, ojämlikhet och andra mer strukturella problem. När ett problem felaktigt tolkas som kulturellt, innebär det att man inte heller vidtar några åtgärder för att förändra situationen. Det som istället handlar om social ojämlikhet och klasskillnader tillskrivs istället som något kulturbundet. Ett exempel är hur synen på invandrarungdomar utvecklats. Ålund beskriver hur invandrarungdomar ses som våldsbenägna och att de inte respekterar lag och ordning och att detta skulle ha att göra med deras kulturella bakgrund. Detta är en typiskt felaktig tolkning där invandrarungdomarnas situation istället har att göra med de sociala villkor de lever under, det vill säga utanförskap, marginalisering och en strukturell social ojämlikhet som är svår att bryta sig ur. Liksom de andra författarna hävdar hon hur denna tendens i stor utsträckning gör att sociala orättvisor kan bevaras och till och med befastas. Förklaringarna till problem återfinns då inte i strukturer eller i majoritetssamhällets etnocentriska syn, utan tillskrivs invandrares och flyktingars stereotypa särdrag (Ålund, 2002:295-298).

5.3 Minoritetskulturers marginalisering

Till följd av den etnocentrism, tendens till generaliseringar och andra faktorer som inte tagits upp här råder en samstämmighet bland forskarna om den dubbla utsatthet som personer tillhörande minoritetskulturer kan ha. För det första råder en utsatthet i den ständiga press som kan finnas på minoritetskulturer att anpassa sig eller överge sina egna värdesystem för majoritetssamhällets. Följande tre begrepp kan belysa denna press: *ackulturation* är när personer som tillhör minoritetsbefolkning anpassar sig funktionellt till det nya samhället genom att till exempel ändra klädstil; *integration* innebär att minoritetsgruppens sociala organisation försvagas och man tillägnar sig majoritetssamhällets syn på till exempel familjeliv och barnuppfostran och man ser sig som en del av majoritetssamhället trots behållandet av för sin kultur centrala värderingar; *assimilation*, slutligen, betyder att en person identifierar sig med majoritetskulturen och har anammat deras värderingar och normer (Soydan *et al*, 1999:29; Almqvist & Broberg, 2003:141). Vilken kultur och vilka värdesystem som får sätta de övergripande och därmed legitimerade normerna för samhället är en fråga om makt. Denna makt tenderar majoritetssamhället eller majoritetskulturen att besitta. I ljuset av detta och den etnocentriska värderingen av andra värdesystem lever minoritetskulturerna med ett ständigt ifrågasättande av sin världsbild och sina normer. Minoritetskulturernas sätt att se på och uppfatta världen, mellanmänsklig interaktion med mera värderas därför som mindre

värd, mindre "riktig" (Sue, 2006:51). Aleksandra Ålund beskriver denna företeelse som diskriminering som sedermera tar sig i uttryck på samhällsområden som arbetsmarknaden, bostadsmarknaden och även inom vård och hälsa, som till exempel socialtjänsten (2002:298). Det "sociala utanförskapet" har dessutom ökat för invandrare i Sverige och det alltmer segregerade samhället har gjort invandrarna till en "andra klassens medborgare" (Ålund, 2002:298).

För det andra har många invandrare och flyktingar, till följd av ovanstående sagda, fått svårt att få jobb, svårt att få adekvata bostäder och i övrigt svårt att vara delaktiga i det svenska samhället. Detta har därför även påverkat dessa människors identitet och inre familjeliv. De invandrade personernas sociala utanförskap påverkar deras självklara auktoritet som föräldrar vilket avspeglar sig i relationen till sina barn och skapar problem. Som exempel nämns ofta mannens förändrade roll i familjen när han inte längre kan vara huvudförsörjaren och ta en självklar del i det offentliga livet utanför hemmet. Det blir en slags identitetsförlust som har långtgående konsekvenser för familjen (Almqvist & Broberg, 2003:138; Ålund, 2002:302). Ålund beskriver det som att "*föräldrarnas sociala utanförskap rubbar vuxenvärldens trygghet och auktoritet*" (Ålund, 2002:302).

5.4 Kulturkompetens eller kulturellt sensitivt socialt arbete

En av lösningarna till de hinder som uppstår i tvärkulturella möten till följd av de ovan nämnda fenomen, är ökad kulturkompetens. Detta var även något som många forskare om föräldrastödsutbildningar och kulturell anpassning framhävde som viktigt. Vad är då kulturkompetens eller kulturellt sensitivt socialt arbete? Är det kunskap om alla de olika kulturer som finns? Eller handlar det snarare om förhållningssätt? Det finns givetvis inte ett riktigt svar på detta. Istället finns en rad olika sätt att definiera och framställa hur man bör nå kulturkompetens och vad det innefattar. Jag har valt att utgå från Derald Wing Sue's fyra punkter. Många av dessa tankar återfinns dock även hos andra författare. Jag kommer här endast att ta upp dem i övergripande kortfattad form.

Utifrån de fyra komponenterna i kulturkompetens menar Sue att man ständigt skall sträva mot att utvecklas än mer och att punkterna därför snarast skall ses som mål. De fyra punkterna, eller komponenterna som Sue kallar det, i kulturkompetens är:

(1) *Medvetenhet om egna antaganden, värderingar och fördomar*: Det behövs en medvetenhet om vilka värderingar som ligger bakom inte bara ens personliga världssyn och syn på människor från andra kulturer, utan också vilka värderingar som ligger till grund för det professionella arbetet. Vilka värdesystem finns till exempel i de teorier och tekniker som ens praktiska sociala arbete vilar på? Utan en sådan medvetenhet finns risken att man antar att alla andra delar dessa värdesystem och värderingar. Att ha kulturkompetens innebär att man har arbetat med sina fördomar och de där tillhörande rädslor och skuld känslor (Sue, 2006:25f).

(2) *Att förstå de olika världsåskådningar personer från skilda grupper eller kulturer har*: Sue menar att forskning visat att en människas världsåskådning i stor grad formas av grupp-tillhörighet, livserfarenheter och i vilken kultur man har vuxit upp. Med världssyn eller världsåskådning menas här inte bara hur man förhåller sig till och ser på naturen, institutioner, andra människor m.m., utan också hur man tänker och handlar. Poängen är här att förstå och acceptera på ett icke-dömande sätt de andra världsåskådningar som klienter kan ha. Vilka är klientens värderingar, fördomar och antaganden om mänskligt beteende (Sue, 2006:26f)?

(3) *Att utveckla lämpliga strategier och tekniker*: De lämpligaste sätten att hjälpa människor är då definitioner och strategier utgår från den personens kultur, världsåskådning, livserfarenhet och resurser. Sue pekar på det ironiska med tanken om att likabehandling, det vill säga likadana interventioner och tekniker för alla, därmed kan verka kontraproduktivt och diskriminerande. Det är en missuppfattning att särskild behandling är detsamma som diskriminering. Det finns många tekniker idag som inte alltid är förenliga med goda effekter för personer med annan kulturell bakgrund än den västerländska, som t.ex. att prata och behöva öppna sig inför främmande socialarbetare. Marginaliserade och diskriminerade grupper frågar kanske inte så mycket efter lika *behandling*, som de frågar efter lika *tillgång* och *möjlighet* till behandling menar Sue (2006:27f).

(4) *Medvetenhet om de krafter som finns inom organisationer och institutioner som kan hjälpa eller stjälpa kulturellt kompetent socialt arbete*: Sist menar Sue att socialarbetaren måste vara medveten om det som under punkt 5.2.2 ovan kallas för etnocentrism i organisationer och institutioner (Sue, 2006:24ff).

Sue sammanfattar begreppet kulturkompetens som att socialarbetaren tillägnar sig medvetenhet, kunskap och tekniker som behövs för att verka effektivt inom ett pluralistiskt demokratiskt samhälle. Vidare bör socialarbetaren aktivt arbeta för att utveckla nya teorier, tekniker och målsättningar på en organisationsnivå som är mer tillämpbar för alla grupper. Sue understryker därmed att kulturkompetens inte bara är något för varje enskild individ att arbeta med, utan också bör vara en strävan att förändra det sammanhang man arbetar inom, d.v.s organisationer och institutioner (Sue, 2006:29f).

I nästkommande tre kapitel kommer nu den empiri som samlats in under intervjuerna att presenteras. Detta material kommer successivt att analyseras mot bakgrund av den tidigare forskning och de teorier och begrepp som presenterats i de tre föregående kapitlen, kapitel 3-5. Jag vill här påminna om att alla de begrepp som tagits upp i detta kapitel inte är möjliga att *direkt* applicera på det material jag fått från intervjuerna. Det är inte heller min ambition. Begreppen som har presenterats har förhoppningsvis gett läsaren en helhetsbild eller en bredare förståelse av de komplexa samband som råder och som påverkar i vilken kontext föräldrastödsutbildningarna ska förstås. Efter presentation och analys inom respektive tema/dimension skall jag i det sista kapitlet sammanfatta och diskutera resultaten samt ta upp de reflektioner som väckts.

6. Gruppledarnas reflektioner: Föräldraskap och kultur

Till att börja med skall här beskrivas hur de föräldragrupper såg ut som gruppledarna arbetar med. Som nämnts tidigare gjordes sex intervjuer varav gruppledarna arbetade med olika program. Fyra gruppleddare beskrev sina grupper som bestående av mestadels svenskfödda föräldrar men någon eller några enstaka föräldrar med utländsk bakgrund. Ofta uppfattade gruppledarna dessa enstaka föräldrar som ganska välintegrerade i den svenska kulturen och upplevde oftast ingen större skillnad mellan dem och de andra föräldrarna. Två intervjuer gjordes i mer invandrantäta stadsdelar. En av dessa beskrev sina föräldragrupper som väldigt blandade avseende utländsk bakgrund och den andre beskrev sina föräldragrupper som blandade, men ändå mest bestående av svenskfödda. På fyra av de sex ställena var det öppna föräldrastödsutbildningar, man behövde alltså inget bistånd för att gå kursen och det var bara i undantagsfall som det kunde förekomma att någon gick kursen genom bistånd. Ibland hände det dock att kontakten förmedlats via socialtjänsten. På ett ställe var det blandat mellan bistånd och öppet intag och på ett ställe var det mest föräldrar på bistånd. Gruppledarna uppfattar slutligen de flesta föräldrar som deltar i kurserna som väldigt motiverade.

6.1 Föräldragrupperna

På frågan vad det var för familjer eller föräldrar som de hade i kurserna svarade de alla att det var väldigt blandat. Vad de menade med blandat kunde dock vara olika. En del syftade på föräldrarnas socioekonomiska situation, en del på om det var par eller ensamstående som kom, en del syftade på vilken problematik barnen hade och andra på den kulturella bakgrunden. En gruppleddare beskrev sina föräldragrupper såhär: *”Det är väldigt blandat. I början tänkte man, hur ska detta gå? Med väldigt olika människor från väldigt olika socialgrupper. Men det har nästan alltid gått väldigt bra faktiskt, konstigt nog...”*. Det där sista i vad gruppleddaren sade, ”konstigt nog”, tyder jag som att det på något sätt legat en förvåning i att det har gått så pass bra som det har gjort, olikheterna till trots. Detta kan på ett sätt därför bekräfta föreställningen man kan ha om att det skulle vara problematiskt att föra samman föräldrar med väldigt olika värderingar, bakgrund och syn på föräldraskap. Dock skall påpekas här att det är gruppledarna som gör denna bedömning och inte föräldrarna själva. På vissa ställen har de en slags utvärdering efter avslutad kurs där föräldrarna, oftast skriftligen, kan tycka till om kursen. På så sätt har gruppledarna fått en feedback utöver den som föräldrarna uttryckt under kursens gång.

Efter det att gruppledarna fått beskriva hur de såg på föräldragruppen, ställde jag ibland följdfrågor om föräldrarnas socioekonomiska villkor, social problematik eller kulturell bakgrund. På frågan om det fanns några med annan kulturell bakgrund beskrev en gruppleddare det på följande sätt, som ganska bra representerar hur många svarade i de inte lika invandrantäta områdena: *”Jag tycker inte att vi har haft så många invandrare. Det kanske är någon familj per termin. Men det är inte så att det är en grupp av olika språk. Vi har aldrig jobbat med tolk, utan alla har kunnat svenska.”*

Den bild gruppledarna har förmedlat om vilka föräldrar som har deltagit i grupperna är att en övervägande del av föräldrarna är ganska ”väletablerade”. Dock inte i samma utsträckning i de två mer invandrantäta områdena. Vad detta innebär kan givetvis vara öppet för tolkning. Samtidigt har många understrukt att det nästan varje gång också funnits någon förälder som

är arbetslös eller långtidssjukskriven. I samband med gruppledarnas beskrivningar av föräldragrupperna framkom ibland också lite av de förutsättningar de menade att kurserna kräver. Några nämnde att en anledning till att det inte var så många föräldrar med mycket sociala problem kunde vara att det kräver för mycket. En gruppledare uttryckte det såhär: *”Jag tror inte att en familj med mycket sociala problem kan tillgodogöra sig den här typen av program, de behöver något annat, för de har så mycket annat. (...) För många, det kanske är fördomar, men många familjer som har kontakt med socialtjänsten har så mycket annat, de tar inte in det. Det är inte där de är. De har andra bekymmer.”* Andra gruppledare har påpekat behovet av att kunna svenska tillräckligt bra. Dessutom är det mycket hemläxor och kompendier som ska läsas och detta har vissa gruppledare tänkt kan vara ett problem för dem som inte behärskar svenska, och särskilt om man är analfabet.

Gruppledarna från de två invandrartäta områdena gav en bild av föräldragrupper som till största delen bestod av mammor varav långt ifrån alla var ensamstående. Detta var en skillnad från de andra områdena där de flesta föräldrar kom i par. Även de föräldrar som var ensamstående brukade i sådana fall ta med sig en anhörig på kurserna. Hur pass mycket man uttalat att man vill att båda föräldrarna kommer skiljer sig åt mellan de olika programmen, har jag förstått det som. Följande samtal utspelade sig mellan mig och två gruppledare (detta var intervjun med två gruppledare närvarande):

I: Hur tror ni det hade varit att vara gruppledare i en annan stadsdel där det inte är så blandat med olika kulturell bakgrund?

GL1: Vi har ju haft sammankomster med gruppledare från andra stadsdelar, där både mamma och pappa har kommit varje gång, helsvenskt. Frånsett att de har med papporna då, vilket vi inte har i så hög utsträckning, så tycker jag inte att det verkar vara så stor skillnad.

GL2: Det jag kan tänka mig är väl att många av föräldrarna där kan det här sättet att jobba, att sitta på möte och gå i grupp, att man är mera kursvan. Det är ju den skillnaden det blir. (...)

I: Så det är ganska vanligt att det bara är den ena föräldern som går, fast de inte är ensamstående då?

GL2: Jaa. Det måste vara stor skillnad att få träffa båda föräldrarna varje gång.

I: Och vad är anledningen tänker ni?

GL1: Barnvakter till exempel.

I: Ni har inte barnvakt i programmet?³

GL1: Nej det har vi inte (...) och det har de inte heller i de andra stadsdelarna som har det här programmet, de (föräldrarna) löser det på eget sätt där. Det ligger ju rätt sent på kvällen också.

I: Så det är inget önskemål när ni går ut och rekryterar att ”vi ser gärna att båda föräldrarna deltar”?

GL1: Nej, vi har inte uttalat det.

GL2: Nej det har vi faktiskt inte gjort! Men det var ju en tanke...

I: Tror ni att det gör någon skillnad för hur pass väletablerade de här metoderna blir i familjen?

GL1: Absolut.

GL2: Absolut. Det spelar roll. Den sjätte gången i det här programmet har man möjlighet att bjuda in en person som är viktig för barnets vardagsliv. Det kan vara någon från skolan, mormor eller mannen. Och ibland blir man verkligen förvånad över hur lite mannen vet om. Då är man ändå inne på sjätte veckan! (...)

I: Tänker ni att de (papporna) inte deltar i själva uppfostran heller eller?

GL2: Nej, det är frågan om alltså. Neej, jag vet inte vad jag ska säga. Mannen kanske har mindre kontakt med barnen. Men vi vet ju också att detta kan bli ett sätt att få med dem. Till exempel om man ska ha en lekstund fyra gånger i veckan, så kan pappan ha en av lekstunderna, så kan pappa var med! Och han kan dela ut stjärnorna och ge de här överraskningskortet. (...)

---

³ Vissa program erbjuder barnvakt i samband med kurstillfällena. Barnen passas då i samma lokaler som där föräldragruppen sitter.

Gruppledarna reflekterar sedan högt hur det skulle vara om de på informations-/rekryteringslapparna skrev att de gärna ser både pappa och mamma. De funderar på om det skulle hålla bort sådana som inte skulle våga då. Vi funderar lite tillsammans sedan om det skulle kunna vara svårare för vissa mammor att övertala att också mannen ska följa med på föräldrakurs, än att bara motivera för att gå själv. Sedan nämner en av gruppledarna hur det i andra arbetssammanhang ibland kan ha varit svårt att få papporna delaktiga, att få med dem. Den andra tänker samtidigt att kärnfamiljen kanske ändå blir viktigare för invandrade pappor i och med att de kommer till Sverige och får ett mindre nätverk. Och hon har samtidigt mött många pappor där de har tyckt att relationen till barnen har varit jätteviktig.

Jag intresserade mig för denna del i intervjun eftersom jag hade fått en bild från många andra gruppleddare att det sågs som viktigt att båda föräldrar kom, och att det oftast också var så. Anledningen till att vissa program gärna ser att två vuxna deltar i programmet är för att det anses vara lättare att genomföra förändringar och nya metoder då. Var faktum att det mest var mammor som kom ett resultat av att rekryteringssansvarig medvetet inte uttryckt en önskan om att de helst vill att båda föräldrar kommer? Eller hade det bara blivit så? Och vilka förklaringar kan det finnas till att det var så många mammor som kom själva, trots att det också fanns en pappa därhemma, när det inte såg ut så i de mer "svenska" stadsdelarna? Dessa frågor gick inte helt att få besvarade då gruppledarna inte riktigt hade några säkra svar. Företeelsen väckte dock några nya frågor: Kan det ha varit en konsekvens på grund av kulturella skillnader, det vill säga olika syn på könsroller och föräldraskap?; Är det ett sätt att anpassa programmet efter målgruppen när man inte uttrycker en önskan att se båda föräldrarna på föräldrastödsutbildningen?; Eller har det gjorts felaktiga generaliseringar om vad målgruppen i stadsdelen vill?; Har föräldrarna kanske inte förstått att papporna är välkomna?; Eller handlar det bara om brist på barnvakter? Samtidigt bekräftade gruppledarna i dessa två områden att det också fanns de familjer med invandrarbakgrund som hade väldigt stora nätverk. Något som jag i efterhand tänkte att jag borde fråga om är givetvis huruvida gruppledarna fått uppfattningen om mammorna egentligen önskade att papporna var med i större utsträckning än de var? Om det inte är så, så kanske det inte är en myndighets roll att försöka få med papporna heller, även om båda föräldrar i programmet har visat på bättre resultat.

Det jag vill lyfta fram med ovanstående frågeställningar är hur viktigt det kan vara att överväga och vara medveten om vilka man vill nå. Hur kan man anpassa informationen om programmet på ett sätt så att denna information också tolkas "rätt"? Kan möjligtvis olika syn på könsroller och föräldraskap generera olika tolkning av en inbjudan om "kurs i att utveckla sitt föräldraskap"? Att det fanns en stor andel mammor som inte var ensamstående behöver dock inte ses som helt anmärkningsvärt. Vid en undersökning av 579 familjer som deltagit i Komets föräldrastödsutbildning var det i 65 % av fallen bara mammor som deltog trots att andelen ensamstående mammor bara var 36 %. Av de föräldrar som deltog i utbildningen var det endast 34 % föräldrar med invandrarbakgrund (Kling *et al*, 2006:14f). I jämförelse med de andra fyra områdena där jag intervjuade gruppleddare framstod det ändå som en beaktansvärd skillnad. Det skall ändå understrykas att någon generaliserbarhet inte är möjlig att göra, det vill säga att påstå att det genomgående i de invandrartäta områdena kan förväntas vara fler familjer där bara mamman deltar i föräldrastödsutbildningen.

I detta sammanhang bör understrykas att det under intervjun framstod som om denna fråga inte helt låg på gruppledarnas bord. Att överväga hur informationen om programmet ska utformas riskerar kanske att förbises i och med att man har en så tydlig manual att följa. Dock

framgick det inte hur informationen såg ut i det aktuella fallet mer än som beskrivits ovan. Det har heller inte framgått huruvida manualen ger några instruktioner för detta.

Den andra gruppleddaren i det andra invandrartäta området menade att det trots befolkningsstrukturen i området ändå var flest med svensk bakgrund på deras föräldrastödsutbildningar. En förklaring denne hade, och som de andra också nämnde, var att svenskarna nog har en annan kursvana.

6.2 Reflektioner kring heterogena föräldragrupper

Hur upplever då gruppleddarna det är att ha föräldragrupper som skiljer sig åt på olika sätt? Gruppleddarna förmedlar en bild av att föräldrarna visar stor respekt för varandras olik tänkande och att de är bra på att ge varandra stöd. Gruppleddarna uppgav också att föräldrarna verkar uppleva grupperna som något mycket positivt. Sådär beskriver några gruppleddare det:

”..det funkar bra trots att alla har väldigt olika situationer. Det är så väldigt mycket gemensamt med barnen och svårigheterna så man möts i det. (...) Och där kan man ju finna varandra eller inte. Man får stöd och man kan omvärdera sina tankar. Jag tror att föräldrarna kan få möjlighet att på så sätt pröva nya tankar.”

”det fanns en respekt för varandras tankar och sätt att vara. Det var väldigt fint och respektfullt. Sådana här forum behövs ju verkligen! Trots att någon har slöja och andra har något annat så är det inget hinder! Man ser det som spännande att möta varandra!”

Det framgår alltså att det finns en tydlig behållning av att det finns olikheter inom föräldragruppen. Genom att möta olik tänkande får föräldrarna möjlighet att pröva nya tankar mot sina egna invanda. En helt homogen föräldragrupp avseende kultur, socioekonomiska villkor och utbildning hade sannolikt inte kunnat erbjuda det på samma sätt. Några gruppleddare hade dock funderingar kring det här med skillnader i synsätt mellan föräldrarna. En uttryckte det som att det kanske inte är så lätt om någon ”sticker ut” för mycket i förhållande till de andra. En annan gruppleddare hade funderat på om olikheterna ändå kunde, rent teoretiskt, bli för stora:

”Hur stora skillnader kan det vara, hur mycket kan man bära? Om man till exempel har ett väldigt socialt väletablerat föräldrapar och en ensamstående mamma med en helt annan bakgrund, fast hon är svensk, men med en helt annan syn på barnuppfostran. Hur får man det att funka? Kan olikheten vara för stor? Eller kan det också vara så att grupprocessen hjälper till så att olikheterna blir något bra?”

Denna gruppleddaren hade funderat kring detta tidigare fast hon egentligen inte hade stött på det själv ännu. Hon menade att det hittills hade funkade men ansåg att man inte skulle bortse från risken. Hon talar om vikten att föräldrar ska kunna känna igen sig och känna samhörighet med någon annan i gruppen. Om att ha jämvikt i gruppen och att ingen ska sticka ut. Samtidigt kunde hon som de andra också se att olikheterna kunde vara något bra och föra något gott med sig: ”..det kan också finnas något bra i det! Om man lär känna varandra, så kan man få förståelse för att det också finns olikheter! (...) Man behöver inte debattera det, bara se det, att det är olika.”

Gemensamt för de två gruppleddare som reflekterade kring detta var att de tänkte att en mer heterogen föräldragrupp också ställer högre krav på gruppleddarens förmågor. Den ena

uttryckte det som att man då tvingas vässa sina argument mer och det kräver mer erfarenhet, trygghet, hantverk och fingertoppskänsla av gruppledaren.

På frågor om de själva upplevde skillnader i syn på föräldraskap eller barnuppfostran mellan föräldrar från olika kulturella och/eller socioekonomiska bakgrund varierade svaren. Någon fokuserade mer på de skillnader som skapas utifrån vilka erfarenheter man har med sig från sin egen barndom. En annan betonade att det är mer som förenar än som skiljer dem åt. En tredje såg det som att de flesta föräldrar nog har en ganska gemensam syn på föräldraskap men att man sedan kan ha olika uppfostringsstil. En fjärde funderade kring de olika förutsättningar man som förälder har beroende på om man har ett stort socialt nätverk eller lever relativt isolerad. En gruppleddare funderade på att skillnader kan tas emot på olika sätt av föräldrarna beroende på vilken position man har i samhället. Hon menade att denna position också kunde följa med in i föräldragruppen. Hon hade erfarenhet av en förälder som var väldigt socialt utsatt: *”Hon levde dessutom ett väldigt annorlunda liv än de andra. Jag tror inte hon själv uppfattade det så mycket att hon stack ut, men som gruppleddare märkte man ju ändå på de andras blickar...det var rätt svårt ibland.”*

Ett genomgående ”tema” som gruppleddarna spontant tog upp i samband med tal om likheter och olikheter var osäkerheten inför om ett visst tankesätt eller sätt att bete sig var kulturellt betingat eller något individuellt. Några av gruppleddarna berättade en historia om någon förälder som de haft i sina grupper som haft en annan kulturell bakgrund. De berättade om ett beteende eller tankesätt som var främmande för dem eller på något sätt avvikande från vad de kanske förväntat sig. Samtliga av dessa historier avslutades på ungefär samma sätt som den här gruppleddaren uttryckte sig: *”...men det behöver ju inte ha varit kulturellt, det kunde ju lika gärna ha varit en svensk familj! Så vad som är vad, det vet jag egentligen inte...”*

Sammanfattande intryck från alla gruppleddarna var ändå att de upplevde det som övervägande positivt och oproblemiskt att ha heterogena föräldragrupper. De tyckte att det rädde en god stämning och respekt för föräldrarnas olika sätt att se på saker och ting och att mötena snarare var givande och positiva. Ändå fanns det dem som hade haft funderingar kring olikheterna.

Innan jag började intervjuerna hade jag en föreställning om att heterogena föräldragrupper skulle ha upplevts som mer svåra eller problematiska än det gruppleddarna gav uttryck för. Jag var färgad av den litteratur som jag läst om föräldrastödsutbildningar och debatten om att kulturellt anpassa programmen eller inte. Jag ska återkomma till detta senare. Slutligen skall också nämnas att jag tolkade det som att gruppleddarna såg kultur som en av flera variabler som kan påverka att föräldrarna hade olika syn på föräldraskap och barnuppfostran. Detta var särskilt tydligt eftersom även om de intervjuade visste att jag ville tala om föräldrastödsutbildningar och kultur, så var det inte alltid de använde kultur som variabel för att beskriva vilka föräldrar de hade i grupperna. Om man drar en parallell till Soydan med kollegors olika beskrivningar av olika sätt att se på mångfald i socialt arbete, kan gruppleddarnas uttalanden nästan ge intryck av att de har en syn som överensstämmer med det Soydan kallar för *universell mångfald* (Soydan *et al*, 1999:32). Att tala om kultur framstod mest ske på grund av de frågor jag ställde. Jag fick uppfattningen av att de försökte se till varje individ, och de dimensioner som kunde vara betydande för just den individen, och att de var rädda och aktsamma för att göra några generaliseringar. Jag ska ta upp mer om generaliseringar i kapitel 8.

7. Är programmet ”kulturbundet”?

En av de frågor som ställdes till gruppledarna var om de upplever att programmet de arbetar med på något sätt förmedlar en viss syn på föräldraskap och barnuppfostran, det vill säga om programmen är ”värdeladdade”? Detta var en väldigt svår fråga att ställa och förmodligen en lika svår fråga att besvara. För det första visste jag inte riktigt hur jag skulle uttrycka mig för att frågan inte skulle vara ledande. Förmodligen blev resultatet ändå att den var ledande. Ungefär såhär ställde jag frågan: *”Förmedlar programmet någon viss syn på föräldraskap eller barnuppfostran. Tänker du att det finns något normativt i det som programmet förmedlar?...Hur man ska vara som förälder och hur ett barn ska vara, vad ett barn mår bra av...?”* Några gånger lyckades jag uttrycka mig mer koncist och andra gånger, särskilt vid de första intervjuerna, var jag väldigt osäker på hur jag skulle fråga vilket resulterade i att frågan ofta blev lång och otydlig. De svar jag fick på dessa frågor har därför varierat ganska stort. Detta kan alltså antingen bero på att gruppledarna faktiskt har olika tankar kring detta, men det kan också bero på hur jag har ställt frågan.

Innan jag presenterar svaren vill jag göra en distinktion, som inte alltid blev tydlig under intervjuerna, kanske varken för mig eller för gruppledarna: man *kan* anse att ett föräldrastödsprogram på olika sätt är normativt. Det vill säga att det förmedlar en viss syn på föräldraskap och barnuppfostran som hänger samman med ett visst värdesystem. Men även om man skulle anse detta, kan man *ändå* vara av åsikten att programmet går att förmedla till alla föräldrar, oavsett vilken bakgrund eller syn på föräldraskap och barnuppfostran de har.

Jag tänker att vissa gruppledare tolkade min fråga som om de hade märkt några skillnader i hur föräldrarna reagerar på programmet. Då menade gruppledarna att de inte märkt några skillnader. Andra gruppledare talade om att metoderna man lär ut är så avskalade i sig, att alla föräldrar kan använda dessa, oavsett kultur och värderingar. Metoderna ses då som ett sätt att socialisera, uppfostra sina barn. I vilken riktning man sedan uppfostrar, det vill säga vilket mål man har för sina barn är upp till var och en. Denna syn kan kopplas till den uppdelning som Almqvist och Broberg gör där målet för föräldraskapet är en dimension och metoderna för att nå målet är en annan (Se kap 4). Vid några tillfällen, kanske som ett sätt att visa på hur gångbara metoderna är, eller hur alla kan använda sig av dem, berättade gruppledarna att de själva använt sig av metoderna på sina barn. Och det är i sig inget konstigt med det tänker jag. Men dessa olika svar illustrerar lite de svårigheter jag hade att komma åt diskussionen huruvida programmen var normativa. Kanske skulle jag ha använt mig av något annat begrepp, kanske ”kulturladdade”? Några gruppledare svarade ganska tvekan på min fråga, vilket gjorde det svårt att utläsa hur de tänkte. Men så fanns det också några som svarade jakande på den här frågan:

”Jo, men det är klart det är. Det går inte att ha ett sånt här program utan att det är normativt i någon mening. Även om man försöker och säger att man gör det för att forskning och psykologiska teorier säger det och det. Men visst...(..) Bara det att det finns flera olika föräldrastödsprogram säger ju olika saker. Så visst är det normativt. Sedan i vilken utsträckning det skulle vara skiljer sig nog från grupp till grupp”

”...alltså det här programmet, man får ju tänka att det är utformat efter västerländska förhållanden. Skulle jag åka ner till Vietnam och hålla i det här så hade det aldrig funkade! Det

inbillar jag mig. Eller ett land i Mellanöstern. Där de har en helt annan syn på föräldraskap och familj och barn och så.”

Den här personen, som tog ett exempel om Vietnam, föregick min fråga som jag sedan ställde till de andra gruppledarna⁴: ”*Om du skulle ansvara för att implementera programmet i till exempel Pakistan, tänker du att du skulle behöva göra några ändringar då?*” Anledningen till att jag ställde den här frågan var för att kunna diskutera huruvida programmet är kulturbundet/normativt på ett mer konkret sätt. Frågan ställdes på ett ganska snarlikt sätt till alla. (Valet av Pakistan som exempel på land är helt slumpmässigt valt) Nedan är ett exempel på en dialog som följde efter den här frågan hade ställts. Vad jag vill visa med dialogen är dels för att få fram reflektionerna i sin helhet, och dels visa på hur svårt jag tänker att det kan vara att under en intervjusituation börja reflektera kring saker som man inte tidigare funderat på:

GL: Du menar om det är en västerländsk grej? Jag vet inte hur det är i Pakistan! Jag tänker att barn har en annan position här, att barn är mer utlämnade till en eller två föräldrar. (...) Att man är mer utlämnad som förälder här, att man är mer alienerad eller längre ifrån sina egna föräldrar här och att man inte har samma stöd och nätverk som kan hjälpa en. (...)

I: Så du tänker att man borde jobba med fler vuxna där då eller du tänker att problemen inte finns där?

GL: ....Jag vet inte vad jag tänker med det. Men jag tänker att det finns skillnader i familjestrukturen och i nätverk och hur man uppfostrar sina barn. Sedan har jag svårt att tänka mig att de inte skulle ha svårigheter med sina barn, till exempel att barnen inte lyssnar. Det kan ju hända att det är så, men det vet jag inte. Men jag tror inte att det kanske går att föra över just det här programmet. Då kanske man får jobba på något annat sätt...

I: Men metoderna i sig, skulle de gå?

GL: Ja, det tror jag. Om man skalar av det till metoderna ja, det tror jag. För alla gillar att bli sedda och uppmuntrade. Och alla tycker om att man vet vad som ska hända. (...)

I: Ska barn bli sedda i alla kulturer?..alltså finns det som ett värde för alla?..

GL: Nej, det kanske det inte gör. Det kanske är olika i olika kulturer? Jag har inte tänkt på det här innan. Man kanske blir sedd på olika sätt. Man kanske blir sedd mer ur ett grupperspektiv än ett individperspektiv. Ändå så tänker jag...jag vet inte...jag kan inte riktigt svara på den här frågan känner jag när jag tänker efter..

I: Nej det behöver du inte kunna heller

GL: Men att det är basala behov som man uppfyller ändå, det här att bli sedd, och att kunna förutse vad som ska ske.

Även om gruppledaren uttrycker en osäkerhet inför hur hon ska tänka, tar hon upp viktiga skillnader som kan finnas, till exempel skillnader i familjestruktur och det individualistiska och kollektivistiska synsättet på individen. Hennes reflektioner rör sig därför både kring de olika strukturer som konkret omger familjen i olika kontexter, men även de värderingar och världsuppfattningar som genomsyrar ett samhälle. När gruppledaren ifrågasattes om det är så att alla verkligen tycker att barn ska bli sedda, var det inte för att vara elak eller för att hon inte hade kloka tankar. Detta var snarare ett sätt att problematisera vidare. Liknande ifrågasättanden gjordes gentemot andra gruppledare för att problematisera kring olika världens generaliserbarhet. Kanske antyder svaren på att dessa frågor inte har diskuterats i t.ex. samband med utbildning av gruppledarna. Vore det inte bra att veta vilka värden det är som förmedlas i programmet och vilka av dessa som kan ses som kulturbundna eller universella? En annan gruppledare svarade som följer:

---

⁴ Frågan ställdes inte till den gruppledare som själv tog upp exemplet med Vietnam. Frågan ställdes inte heller till en annan gruppledare då jag inte fann något lämpligt ögonblick att ställa den.

”Jag får nog tänka lite, jag har ju inte varit i Pakistan! (vi skrattar) Nja, alltså det är ju frågan om de har de här problemen med sina barn i Pakistan. (...) Här är det ju så tydligt att man vänder sig till att barnen är tjugiga och har trotsbeteende och att det är då man kan påvisa de goda effekterna med programmet. Men jag har lite svårt att tänka att de har de problemen där. Med den föreställningen jag då har om det samhället. För där är det på ett annat sätt. Föräldrarna är inte så isolerade. I många av de här länderna, Pakistan eller Indien eller i Afrika, där är det ju många som uppfostrar barnen (...) Här är man ju så fruktansvärt ensam! Och man har inte redskapen för att det ska kunna bli bra. Det ställer väldigt stora krav på föräldrarna. Och gör man som man gjorde i sitt hemland så kan det bli rätt kaotiskt, alltså om man förväntar sig att det finns ett omgivande samhälle som uppfostrar barnen också..”

Ovanstående dialog och citat visar hur tankegångarna gick. De kommer in på funderingar om de olika förutsättningar man har som förälder avseende nätverk till exempel. Man skulle kunna tolka detta som att de ser och tänker att föräldraskap är något som i stor grad är kontextuellt, det vill säga påverkat av i vilket sammanhang man befinner sig. Det verkar nästan vara en större betoning på det kontextuella än på de olika värdegrunder som man kan ha i olika kulturer och länder.

Några andra gruppleddare tänker att det nog skulle gå att implementera om man gjorde vissa förändringar. Någon hänvisar till exempel till att det program de arbetar med har anpassats till svenska förhållanden från den amerikanska versionen, och att det därför skulle behöva anpassas till pakistanska förhållanden. Men det skulle nog gå särskilt bra om man hade kursen ”*inom någon välutbildad medelklass i Pakistan*”. En annan tänker att det skulle kunna vara svårt att föra över i sin helhet i och med att det finns en annan syn på mammors och pappors roller i andra kulturer.

Trots vissa otydliga frågor från min sida och ibland svävande svar, fick jag en bild av att de flesta gruppleddarna tänkte att det program de arbetar med inte kan implementeras i Pakistan helt av. I och med olikheter i familjestruktur, nätverk, könsroller, syn på föräldraskap och barnuppfostran och till och med kanske olikheter i vilka problem man har, tänkte gruppleddarna på olika sätt att det skulle behövas förändringar. Samtidigt fick jag intrycket av att de flesta gruppleddare tänker att programmet fungerar för de flesta här i Sverige, oavsett kulturell eller socioekonomisk bakgrund. I alla fall fick jag intrycket av att det inte så mycket var värderingarna i programmet (mer än viss skepsis mot metoder som belöning, ignorering och timeout) som kan påverka om inte alla kan tillägna sig programmet. Istället framkom att det mer rörde sig om ”praktiska” saker som skulle kunna hindra, till exempel om man har för mycket andra bekymmer och problem, kursovana eller om man inte kan svenska tillräckligt bra för att delta i diskussioner eller läsa hemläxor.

Givetvis blir språkravet något som skiljer de föräldrar med annan kulturell bakgrund och som är förhållandevis integrerade i samhället, med de föräldrar som fortfarande är *marginaliserade*. Jag tänker att detta dels innebär att alla slags föräldrar boende i Sverige idag därför inte har tillgång till föräldrastödsutbildningar. Därför speglar heterogeniteten i föräldragrupperna inte helt de skillnader som finns i befolkningen i sin helhet. Å ena sidan kan man påstå att det inte går att utforma en intervention som passar alla. Alla fungerar ju inte i grupp, alla kanske inte vill diskutera och träffa andra föräldrar och alla har, som gruppleddarna nämnt, inte de förutsättningar som krävs. Detta gäller helt oavsett kulturell bakgrund. Å andra sidan kan man hävda att alla bör ha rätt att få lika god vård och service, och att alla föräldrar därför borde ha rätt att få ett sådant stöd i sitt föräldraskap. Det finns givetvis de familjer som får detta stöd i enskild form. Det vill säga att en gruppleddare går igenom programmets alla punkter men att man gör det individuellt. Några gruppleddare berättade dessutom hur de ibland

ger extra stöd till föräldrar som de märker behöver lite mer än det själva utbildningen ger. Andra föräldrar får möjlighet att hålla kontakt med gruppledarna efter avslutad kurs för att få extra stöd. Men med införandet av sådana här preventiva och behandlande föräldrastödsutbildningar har en möjlighet getts att nå många fler föräldrar till antalet än man kunnat göra tidigare. Och fast en individuell genomgång av ett program egentligen har visat på samma resultat så finns det helt klart en kostnadsaspekt med i bilden. Det är mycket billigare med gruppverksamhet.

En gruppleddare uttryckte sin oro för att föräldrastödsprogrammet hade inrättats på bekostnad av annan slags behandling som kommunen erbjudit. Hon berättade att de som tidigare arbetat som "hemmahosare" nu knutits upp i föräldrastödsprogrammet istället: *"Och jag tycker det är olyckligt. Det känns som om det blir en förskjutning mot de familjer som har det ganska så bra och att man tar resurser från de familjer där det behövs mer praktisk hjälp. Det finns ju fortfarande de föräldrar som inte passar för att sitta i ring och prata"*. Tidigare under intervjun har hon nämnt att om invandrarföräldrar i större utsträckning hade sökt sig till föräldrastödsutbildningen i den stadsdel hon arbetade i, så hade hon tankar kring vilka dessa skulle vara: *"...med tanke på vilka svenska föräldrar det är som söker sig till detta, de etablerade medelklassfamiljerna, i alla fall i den här stadsdelen, så skulle nog de invandrarna också vara relativt väletablerade och ha bott i Sverige ganska länge. De kanske inte ens ser sig som invandrare så mycket längre."* Citaten visar på två saker. Kanske är det så att inte alla kan ta till sig formen i föräldrastödsutbildningarna? Har dessa program då implementerats i kommuner och stadsdelar på bekostnad av annat socialt arbete? Gruppleddaren tror inte heller att det är de mest marginaliserade invandrarfamiljer som skulle gå utbildningen, vilket återigen är en indikation på vilka grupper i samhället ett sådant program kan nå.

Kometutvärderingen visar att endast en liten del av föräldrarna som deltog i Komet hade ett litet socialt nätverk, 5-7 % (Kling *et al*, 2006:14). Återigen kanske detta speglar att många föräldrar som är i stort behov av stöd, det vill säga de som har lite stöd att hämta i sitt egna bristande nätverk, inte nås eller väljer att inte delta. Kanske är detta en ekvation som inte går att få ihop? Eller finns det sätt att nå ut till dessa grupper genom en annan form av rekryteringsstrategi? Kanske får man nöja sig med att denna kostnadseffektiva metod inte når alla. Det är då en fråga om vilka mål man sätter upp för föräldrastödsutbildningen. Målet är ofta att nå föräldrar som upplever svårigheter i att hantera sina barn och som upplever att de behöver stöd. När man alla dessa föräldrar?

Av de föräldrastödsutbildningar som ges i Göteborgsregionen finns både de som är generella och öppna för alla. Det finns också de där man mer riktar sig till dem som har barn med beteendeproblematik. Ofta träffar gruppledarna föräldrarna för en intervju innan kursstart för att se om det är rätt, eller om föräldrarna snarare ska ha någon annan form av hjälp.

Sammanfattningsvis föreföll gruppledarna uppleva programmet som till viss del innefattande vissa normer och värderingar, men att det ändå fungerar för alla här att ta del av. Förutsatt att föräldrarna kan svenska och inte är för tyngda av annan problematik. De menade också att det var upp till var och en om man ville använda sig av de metoder som lärdes ut. Det skiljde sig en del åt i hur tydligt gruppledarna tyckte att programmet förmedlade några normer eller inte. Detta kan dels ha att göra med att de faktiskt arbetar med olika program och att de normativa inslagen möjligtvis kan skilja sig åt mellan programmen. En annan möjlig förklaring kan vara att det ibland kan vara svårt att just se vad som är en norm eller en värdering när man själv är av samma uppfattning. Här kan en koppling till begreppet *den osynliga slöjan* göras. Sue menar att det är lätt att bli blind för vad som är nära kopplat till vår egen kultur. Det finns

därför en tendens att få uppfattningen om att en norm till exempel är universell, när den egentligen är kulturbunden. En gruppleddare pekade på olika moment i programmet som hon tyckte kunde vara väl amerikanska ibland. Hon såg det som att vissa inslag nog byggde på en mer amerikansk värdegrund än en svensk. Samtidigt kan det generellt vara svårt att se vad som skulle kunna betecknas som övergripande västerländska inslag i programmet, då man själv har dessa värderingar.

Från frågan om en eventuell implementering i Pakistan fick jag en bild av att gruppleddarna såg föräldraskap som något som delvis påverkas av sin kontext. Särskild betoning fanns på de olika familjestrukturer och former av sociala nätverk som kan skilja sig åt mellan ett svenskt och ett pakistanskt samhälle. Deras bild av föräldraskap var alltså att det påverkas inte bara av kultur, socioekonomiska villkor, utbildning eller egen uppväxt, som de gav uttryck för, utan också av kontext.

Om man skulle ställa gruppleddarnas reflektioner i förhållande till frågan om en kulturell anpassning av programmet vs programtrohet, förmedlar de främst en positiv syn på manualen och att den ska följas. Gruppleddarna fick också frågan om det fanns något i programmet de skulle vilja ändra. De flesta pekade på något de tycker att man borde ändra, till exempel att lägga till eller ta bort något moment. Ingen uttryckte dock önskningsar om att ändra programmet för att det *värdemässigt* inte skulle fungera för de föräldrar som fanns i grupperna. Det ansågs vara upp till var och en att använda sig av metoderna eller inte. Däremot fanns som sagt en del tankar kring de som hade språk- och lässvårigheter och hur det kunde innebära hinder för vissa, inte minst dem med utländsk bakgrund. Vid en jämförelse av hur de ansåg att programmet fungerade här, och hur det skulle fungera hypotetiskt i Pakistan framstod det som att kontexten spelar stor roll. Såg vissa det rent av som att kontexten betyder mer än kulturen för hur man ser på och tar till sig föräldrastödsutbildningen? Då skulle det kunna uttryckas som att programmet ansågs vara "kulturgenerellt", men inte "kontextgenerellt".

8. Socialt arbete och kultur

I kap 3 framgick att en del forskare förespråkade utökad kulturkompetens hos gruppledarna om man inte kunde anpassa själva programmet i sig. Eftersom det i Sverige sannolikt inte är tal om att utforma anpassade program efter specifika minoritetskulturer/grupper, ligger en diskussion om ökad kulturkompetens närmare till hands. Vad denna kulturkompetens sedan bör innehålla är en fråga om definitioner. Men ”en form av ökad medvetenhet kring de hinder som kan finnas för att få till lyckade tvärkulturella möten” kan sägas vara en övergripande definition. Sådana hinder skulle kunna vara den misstro människor i minoritetskulturer kan tänkas ha mot dem i majoritetssamhället. Ett annat rörde medvetenheten kring de särskilda förutsättningar personer med sämre socioekonomiska villkor lever under och hur detta kan påverka föräldraskapet negativt.

För att få igång reflektioner kring kulturella skillnader och likheter i förhållande till programmet frågade jag om gruppledarna tänkte att det skulle göra någon skillnad om gruppledaren hade haft en annan kulturell bakgrund. De flesta berättade att de tänkte att vem som är gruppledare nog spelar roll, trots att det finns en manual att följa. Någon menade att det är viktigt att man tror på manualen för att man ska förmedla den på ett bra sätt. Då handlade det inte så mycket om vilka egna normer och värderingar man hade med sig, eller kulturell bakgrund, utan snarare vilken attityd man hade till manualen.

En gruppledare tänkte att gruppledarens kulturella bakgrund kanske kunde ha betydelse för vilken attityd föräldrarna hade till det som förmedlades. Hon hade en tanke om att det skulle kunna finnas en slags omvända fördomar gentemot svenskars syn på föräldraskap och barnuppfostran:

I: Tror du det hade spelat någon roll om du hade kommit från något annat land?

GL: Det är naturligtvis ett sätt att tänka, att nå andra...Det finns mycket somalier här till exempel. Om det var en somalier som till exempel hade lett kursen, kan det ha haft betydelse? Jag vet inte.

I: Även i det du förmedlar eller bara i att rekrytera?

GL: Både och kanske. För även om jag försöker att ha någon slags vidsynthet så behöver ju inte föräldrarna med annan bakgrund ha samma vidsynthet för den svenska kulturen. De kan ju ha förutfattade meningar att ”svenskar gör si och så med barnen och det är inget att ha”. De kan ju ha en sådan generell kulturell ”klumpsyn” på oss. Även om vi som jobbar här försöker ha en annan syn. (...)

I: Men ni har ändå en manual att följa och så. Hur stor skillnad gör det att just du är gruppledare?

GL: Mm, det är det jag menar, det kan ju göra skillnad. Det är bara vad jag tror. Synen på mig som svensk kan vara annorlunda än om jag vore somalisk. Det är bara ett exempel. (...)

Tanken är givetvis inte helt orimlig. Etnocentrism och fördomar kan finnas hos alla, även hos dem som tillhör en minoritetskultur. Det kan även röra sig om just misstro mot majoritetssamhället. Ändå talas det oftast om de fördomar som förekommer från majoritetskulturen, vilket sannolikt har att göra med den utsatta position minoriteten befinner sig i. Några andra gruppledare kom att tänka på maktaspekten vid frågan om gruppledarens kulturella bakgrund:

GL1: Jag tänker att det här ibland är väldigt tvärtemot än hur jag annars har jobbat. Här har man en manual som man ska följa och det finns regler som styr. (...) Och jag tror att vi har makt över gruppen, som personer, utifrån uppgiften att genomföra en manual, så tänker jag.

GL2: Ja, det är precis vad jag tänker. Manualen handlar om att göra på ett annat sätt. (...) Det är klart att det finns värderingar i materialet, det kan nog vara väldigt kulturbundet.

GL1: Jag tänkte på föräldragruppen igår kväll, då hade vi ju en väldigt laddad diskussion om matsituationen. Hur ska det vara, får det vara kladd vid bordet eller ska det vara dödstyst? Då blev det en mycket spontan diskussion!

I: Laddat, hur då menar du?

GL1: Nej, inte laddat så, men det är ju mycket värderingar som kommer upp då. Mer hur man vill ha det, vad är målet med barnuppfostran? Vart vill jag nå?...

En annan gruppleddare uttryckte det som att det i alla fall verkar finnas en tanke med att det ska göra skillnad med tanke på hur det uttrycks i platsannonserna. Där det ofta står att det är bra om man har en annan etnisk bakgrund. Hon refererar till en annan slags föräldragrupp för föräldrar med invandrarbakgrund som hon varit ledare för. Vid några av dessa tillfällen kom gästföreläsare till föräldragruppen som själva hade invandrarbakgrund:

GL: ...de var väldigt väletablerade (integrerade) och ibland var det befriande när de var med, för de kunde säga saker som vi infödda svenskar inte vågade säga. De kunde säga saker som att "Ni måste vara stränga och inte låta era barn springa hur som helst! (...)"

I: Det hade inte ni varit bekväma med?

GL: Nej, nej, nej!

I: Vad är det man är rädd för då?

GL: Ja, jag vet inte om man som svensk socialsekreterare är väldigt påverkad av den här debatten att man inte ska särskilja den här gruppen och inte stigmatisera. Vi använder ju ordet invandrare, och "det får man ju *inte* göra!". Alltså ibland kan jag känna att jag håller på att vrida tungan av mig själv! (...) Samtidigt kan det ju vara väldigt laddat och finnas konflikter mellan olika invandrargrupper, som de från före detta Jugoslavien. Och man kan ju inte tänka att alla invandrare är en grupp. Hade man haft en invandrare som gruppleddare så hade det ju varit väldigt många som inte hade kommit från *det* landet ändå.

(...)

I: Tänker du att man är försiktig ibland?

GL: Ja, det tror jag. I alla fall att jag själv är det. Men det går ju inte att gå på tå hela tiden. Det kanske är bättre att trampa i klaveret och så får någon bli sur och säga ifrån. Men eftersom man är gruppleddare och socionom så är det kanske inte alla som vågar ifrågasätta heller...

I dialogerna ovan för gruppleddarna upp två intressanta teman. Dels tar de upp den maktposition som man har i rollen som gruppleddare. Att alla kanske inte vågar säga ifrån eller säga emot om de skulle tycka annorlunda. Detta behöver inte alls specifikt gälla dem med en annan kulturell bakgrund. Men den position som man har som gruppleddare är kanske inte att förringa. Andra gruppleddare beskrev det i termer att de är förebilder för föräldrarna. På grund av denna hierarki eller fördelning av makt, blir det också väldigt mycket gruppleddarna som får definiera vad som är bra. Vad är bra och vad är dåligt, till exempel. Även om gruppleddarna inte rakt ut under kurserna säger "det här är bra, det här är dåligt" så väver de in det och styr ibland diskussionerna i önskad riktning. Som gruppleddare och representant för en myndighet har man makt att tolka och definiera. Tillhör gruppleddaren dessutom majoritetskulturen kan detta bli extra tydligt för dem som tycker olika eller har andra värderingar. Det Derald Wing Sue kallar för *majoritetskulturens tolkningsföreträdare* kan därför bli särskilt påtagligt i en sådan situation som föräldrastödsutbildningar. Där råder det en ojämn fördelning av makt samt att föräldraskap är nära knutet till de värderingar man har. Tolkningsföreträdet att definiera vad som är bra och dåligt har alltså inte bara funnits med i utformandet av metoder och teorier för socialt arbete, som Sue menar, utan kan också vara närvarande i stunden. Men det kan, som nämnts, vara svårt att veta vad som är kulturbundna värderingar och vad som är universellt. Och ännu svårare blir det att veta det, om de som tycker annorlunda inte skulle våga säga ifrån. Med detta sagt menar jag inte att gruppleddarna missbrukar sin makt eller att de inte skulle tänka på vad de säger. Det gör de säkert i allra högsta grad. Med ovanstående

diskussion vill jag snarare belysa hur svårt det kan vara att se och bli medveten om dels den ojämlikhet i makt som råder, och dels vem det är som har tolkningsföreträde.

Många av programmen har, kanske delvis på grund av denna ojämna fördelning av makt, mycket diskussioner mellan föräldrarna. Det innebär att föräldrarna tillsammans ska diskutera sig fram till rimliga lösningar på problem. Gruppledarna är i dessa situationer olika aktiva med att styra diskussionen i önskad riktning. Tanken är att föräldrarna ändå ska uppleva det som att lösningarna kommer från dem.

En av gruppledarna ovan talade även om svårigheten i att veta hur man ska uttrycka sig för att inte riskera att säga "fel". Hur hon beskriver det som jag i metodkapitlet (2.2) betecknar som social önskvärdhet, det vill säga medvetenheten om och ambivalensen inför den politiska korrekthet som kan finnas i hur man bör uttrycka sig kring dessa frågor. Detta är något som jag tror att många kan känna igen sig i. Frågan är då om debatten som skapat denna osäkerhet är bra och gör oss mer aktsamma på hur vi uttrycker oss och vad vi säger, eller om det har skapat en överdriven försiktighet? Debatten har dock sannolikt sprungit ur alla "feltramp" som personer i myndighetspositioner har gjort när de uttryckt sig. Gruppledaren sätter också fingret på något av den ambivalens inför att använda dessa begrepp, som kultur, etnisk minoritet, invandrare med flera. Jag fick en känsla av att även några andra gruppledare upplevde det som besvärande att tala om kultur och minoriteter, även om de inte sa det rakt ut. Detta var något som jag tolkar kan tyda på den begreppsförvirring som råder. Det kan även visa på vår rädsla att "säga fel" eller använda fel uttryck, som sannolikt grundar sig på att man inte vill kränka någon.

Jag tänker att i och med att jag själv inte var tydlig med att definiera de begrepp jag använde mig av vid intervjuerna, kanske jag bidrog till begreppsförvirringen och gjorde att vissa upplevde det som obekvämt? Jag har i detta stycke talat om "oss" därför att jag själv känner igen mig i dessa svårigheter, fast jag ännu inte har någon större erfarenhet av socialt arbete. Dessa aspekter sträcker ju sig utanför det sociala arbetet. Sammanfattningsvis gav gruppledarna en samlad bild av att det dels kan tänkas spela en viss roll vem gruppledaren är eftersom det finns ett visst utrymme för tolkning av manualen. Det var dock inte alla som ansåg detta. Vidare fick jag intrycket av att några av gruppledarna upplever det som svårt att veta hur man ska uttrycka sig och vilka begrepp som är korrekta och att det ibland kan vara svårt att veta vad som är kulturellt eller individuellt.

8.1 Kunskap om föräldrarna och kulturkompetens

De flesta gruppledare fick också frågan om de anser att de behöver kunskap om var föräldrarna kommer ifrån, om de inte kommer från Sverige, och om en kunskap om deras kultur skulle hjälpa dem i arbetet som gruppledare. Frågan ställdes på lite olika sätt och jag fick lite olika svar. En gruppledare uttryckte det som att "*man kan kalla det förkunskaper eller man kan kalla det fördomar*". Hon tyckte å ena sidan att det kunde vara bra att veta något om till exempel varför en familj kan ha flytt från ett land och hur det varit där. Men hon tyckte också att det kunde göra att man tillslut får en felaktig bild av en "grupp" eftersom de familjer man träffar genom socialtjänsten kanske inte är representativa för människor från den kulturen eller landet i stort. Jag frågade henne om det hade varit bättre att inte veta något om kulturerna då. På det svarade hon att hon ibland tänkte det. För att "*det bara styr upp en och man tänker i fel banor*".

En gruppleddare tyckte inte att det i arbetet med föräldrastödsutbildningar skulle spela någon roll att veta var föräldrarna kommer ifrån:

”För mig spelar det nog ingen roll, alltså inte utifrån föräldrautbildningen. Utan det är nog mera nyfikenhet i sådana fall. Det är klart att det spelar roll för att de har olika bakgrund med sig, men jag kan inte säga att jag vet så pass mycket om olika kulturer att det skulle spela någon roll för mig som kursledare. (...) Alltså, vi kan ju inte ändra programmet ändå. Det är ju som det är. Sedan kan det ju komma upp diskussioner då man kan få en annan förståelse kanske. Men det kräver ju att man har en del kulturkompetens...”

Behöver man kulturkompetens frågade jag då..

”Ja det skadar ju inte i alla fall. Eller åtminstone en nyfikenhet för det. Man får ju kulturkompetens om man jobbar mycket med invandrarfamiljer. (...) Man måste vara nyfiken och öppen, det tror jag kan vara till nytta. Sedan kan jag tänka att det är lite farligt för det är lätt att man fastnar i att förklara olika fenomen med ”ja, men han är ju därifrån”. Det behöver ju inte handla om invandrabakgrund det kan ju röra sig om något annat också. Så nöjer man sig med den förklaringen fast det är något helt annat! Man är ju rätt snabb på att hitta förklaringar på fenomen som man kanske inte riktigt förstår. (...) Så...*behöver* man kulturkompetens?..Det är säkert bra att ha om man jobbar i invandratäta stadsdelar. (...) Men för ett program som detta som är så pass styrt så inbillar jag mig att det inte borde spela någon roll, det kan vara mer praktiska saker som språket och tolk...”

Det ska här uppmärksammas, återigen, att begreppet kulturkompetens inte definierades. Här tolkar jag det som att gruppleddaren uppfattar kulturkompetens som just *kunskap* om olika kulturer. Om denna kunskap sedan handlar om att kulturer kan skilja sig åt, eller om det handlar om kunskap om specifika kulturer framgår inte. Jag tolkar det som att hon menade att någon specifik kunskap inte behövs så länge man har ett öppet och nyfiket *förhållningssätt*. Hon tar även upp att det kan vara en fara i att veta något om kulturer, att man då skapar sig felaktiga föreställningar om nästa man möter från den kulturen. Utan att själv ha någon väl sammansatt definition av begreppet kan begreppet *kulturkompetens* främst antas ha att göra med en form av *förhållningssätt*, då begreppet rymmer ordet *kompetens*. Dock måste denna kompetens sannolikt utgå från någon form av *kunskap*. Så vilken kunskap behövs för att bli kompetent? Min uppfattning var att gruppleddarna inte ansåg det som nödvändigt med specifik kulturkunskap eller kännedom om ”hur man gör” i olika länder och kulturer. Däremot var det viktigare med ett öppet sinne/förhållningssätt och att inte generalisera. En gruppleddare uttryckte att hon tycker att man för ofta gömmer sig bakom att folk har olika kultur, eller bakom ”kulturella förtecken”. Hon tycker att man mer ska se till varje individ och att man/vi generaliserar för mycket. Med tanke på att jag inte hade definierat vad jag menade med begreppen var det både lite roligt och bra att två gruppleddare svarade såhär:

GL1: Då kan man ställa en provocerande motfråga: Vad är kulturkompetens?

GL2: Nej, men det är klart att det är bra, men vad *är* kulturkompetens, vad är *kultur*? Men kan man inte bara försöka vara lite ödmjuk inför att vi är lite olika och att vi har olika med oss i bagaget. Och att varje människa har något att dela med sig av, och att vi ska lyssna på varandra. Då tror jag att man kommer en bra bit. Och att man ska tänka att man inte kan förstå allt! Hur mycket man än läser. Man kan förstå att man kan ha olika världsbilder, man kan uppfatta att en signal här kan betyda något annat där. Igår var ett bra exempel när vi hade föräldragrupperna. Då var det en förälder som sa att ”om man är tyst och snäll och sitter fint i mitt hemland, då skulle man ses som utvecklingsstörd!” Det var ganska talande tycker jag!

Kanske fanns där en antydning till trötthet kring begreppen i gruppledarnas upprepning av min fråga? Kanske ifrågasätter de varför man ska använda sig av begrepp som ingen vet vad de egentligen betyder? Många gruppledare hade funderingar kring det svåra i att veta om något är kulturellt betingat eller individuellt betingat. Samtidigt uttryckte de att man ska vara försiktig med generaliseringar, att det lätt kan bli fel. De gav en bild av att de därför oftast försökte se till varje individ och vem den var. Det var tydligt hur väl förankrad denna medvetenhet om farorna med generaliseringar var bland dem.

Men går det att undvika att göra generaliseringar? Är det inte så vi bygger på och förnyar vår kunskap? När vi hör om en för oss ny företeelse försöker man att sätta in denna företeelse i förhållande till den kunskap man redan har. ”Är detta något som är bekant? Vad skulle kunna förklara det här?” Detta tänker jag att vi gör på ett omedvetet och automatiskt plan. Det kanske inte är generaliseringarna i sig som är farliga, utan om vi inte är öppna för att ständigt omvärdera de föreställningar vi har? Jag vill påstå att generaliseringar till viss del hjälper oss att sortera information och kunskap om vår värld. Vi är inga blanka blad. Vi tolkar väl allt i förhållande till tidigare kunskap och erfarenhet. Men är det detta man ska motarbeta? Hur ska man då tänka för att bara se till varje individ? Hur kan man rent praktiskt göra för att motarbeta sina automatiska generaliseringar i vår strävan att samtidigt förstå människor? Med denna problematisering menas inte att förringa de faror som faktiskt ligger i generaliseringar. Men hur ska man motarbeta det? Genom att aldrig generalisera, eller genom att vara högst medveten om när man generaliserar?

Anna Lau, som forskat kring kulturell anpassning av föräldrastödsutbildningar, funderar kring om det istället för att anpassa själva programmen är bättre att den enskilda gruppledarens generella kulturkompetens ökar. Gruppledarna verkade inte vara av åsikten att programmen de arbetade med skulle behöva anpassas. Trots detta kunde de se att det fanns vissa svårigheter att nå alla i och med språkkrav till exempel. Vad gällde deras egen kulturkompetens så var det ingen som spontant uttryckte att de önskade att de hade haft mer av den varan. En anledning till detta tänker jag kan vara just att man är osäker på vad kulturkompetens innebär. Hur ska man då veta vad det är man vill ha mer av!

Och när behövs ett kulturellt sensitivt förhållningssätt som mest? Är det i de invandratäta stadsdelarna, eller kanske också i de svenska, där det bara dyker upp någon med annan kulturell bakgrund då och då? Jag tänker att risken för att inte vara medveten om var gränsen går mellan den egna kulturens normer och andra kulturers kanske är större när man mestadels arbetar med andra svenskar. I en invandratät stadsdel är dessa aspekter kanske mer ständigt närvarande, vilket också ökar medvetenheten om den egna kulturen. Samtidigt, en kulturellt inkompetent person gör ju mindre skada i en svensk stadsdel än i en invandratät skulle jag tro.

Gruppledarna tog upp många viktiga tankar kring tvärkulturella möten i sitt arbete. Funderingar kring faran med generaliseringar hade en framträdande roll. Jag tänker att gruppledarna säkert hade pekat på fler aspekter om det funnits mer tid att reflektera eller om jag ställt annorlunda frågor. Angående sin egen kulturella bakgrund, tänkte vissa att det nog spelade roll för förmedlandet av programmet, men att det inte var avgörande. Manualen var viktigare på så sätt. Och vad tyckte de egentligen om kulturkompetens? Behövdes det eller? Kanske fick jag inget tydligt svar? Det står givetvis varje läsare fritt att avgöra om jag gjort en rimlig tolkning eller inte av det gruppledarna har förmedlat. Jag tolkade det dock som att det råder en ambivalens kring begreppets definition som på så vis också skapar en lätt negativ syn på att befatta sig med begreppet, både i teori och i praktik. Visst tänkte de att det kunde vara

bra med kulturkompetens, samtidigt som de frågade sig vad det egentligen är. Det framstod också som att de föredrog att se till varje individ, snarare än att riskera att göra generaliseringar baserade på den kunskap de har om andra kulturer.

Jag får därmed en känsla av att man å ena sidan tycker si, och å andra sidan tycker man så. Man vet helt enkelt inte riktigt vad man ska svara på en sådan fråga när man inte har en gemensam referens för vad begreppet innehåller. Det är då lättare att använda andra ord och meningar. Till exempel att inte generalisera, att vara ödmjuk eller att ha en nyfikenhet och öppenhet.

Det kan givetvis vara svårt att samtala om något när man inte har en gemensam begreppsapparat eller är överens om definitioner. Materialet från intervjuerna hade sannolikt blivit något annat om dessa begrepp definierats tydligare under intervjuerna. Dock kan denna situation på ett tydligt sätt antas spegla den verklighet som råder. Nämligen att vi inte har gemensamma definitioner för viktiga begrepp inom fältet. Och utan tydliga definitioner kan den kunnighet och de tekniker som praktikerna ändå har riskera att stanna vid s.k. tyst kunskap. Tyst kunskap må vara bra, men en medvetenhet om vilken kunskap man har, torde sannolikt även öka medvetenheten om vilken kunskap man inte har. Denna distinktion tänker jag kan bli tydligare om man har en klarare bild av vad kulturkompetens är. Dessa tankegångar och ovanstående presenterat material behöver dock egentligen inte betyda att gruppledarna inte hade några definitioner av till exempel kulturkompetens. Jag bad dem aldrig att definiera det. Sannolikt hade jag fått någon form av definition från var och en av dem. Och troligtvis hade dessa definitioner på olika sätt haft mer eller mindre gemensamma nämnare och en stor del av det de sagt hade säkert kunnat sammankopplas med Sues fyra komponenter i kulturkompetens (se stycke 5.4). Till exempel tar en av gruppledarna upp att det är viktigt att vara medveten om att vi kan ha olika världsbild, det Sue under punkt (2) kallar för olika världsåskådning. Detta är en grundläggande komponent och denna medvetenhet hos gruppledaren är alltså en stor del av hennes kulturkompetens, sett ur Sues definition. Det är troligt att gruppledarna och andra socialarbetare skulle nicka instämmande vid en läsning av Sues definition av kulturkompetens och hålla med om att dessa komponenter är viktiga vid tvärkulturellt socialt arbete. Men Sues definition är en av många definitioner, och så länge det står alla fritt att definiera kommer kanske också ambivalensen att råda fritt? Därför funderar jag på om en tydligare gemensam referensram hade underlättat diskussioner likt de samtal som fördes under intervjuerna.

9. Avslutande diskussion/konklusion

Syftet med denna studie var att analysera arbetet med föräldrastödsprogram utifrån begreppen föräldraskap och kultur. Jag hade för avsikt att särskilt undersöka gruppledarnas reflektioner och tankar kring sitt arbete med på olika sätt heterogena föräldragrupper. För att uppnå detta syfte ställdes en problemformulering och några delfrågor. Nedan skall respektive delfråga besvaras i den mån det går, för att sedan kunna presentera ett övergripande och sammanfattande svar kring gruppledarnas reflektioner. Därefter följer en avslutande diskussion och en presentation av nya frågeställningar som uppkommit.

9.1 Sammanfattning av resultat

Studiens övergripande problemformulering handlade om vilka reflektioner gruppledare har kring det program de arbetar med i förhållande till heterogena föräldragrupper. Anledningen till att denna fråga ställdes var utifrån den debatt som finns i USA om kulturell anpassning av föräldrastödsprogram. Tanken var att ta reda på hur denna debatt kan och bör föras över till Sverige och om denna debatt var närvarande ute i fältet bland dem som arbetar med föräldrastödsutbildningar. Att besvara huvudfrågan vilka reflektioner gruppledarna hade låter sig inte göras i några få meningar, då reflektionerna var många och skiftande. Vad som framkom var att det inte var så många av gruppledarna som föreföll reflektera så mycket kring den kulturella aspekten av föräldrastödsprogrammen och i förhållande till föräldragrupperna. En möjlig förklaring till detta kan vara att man som praktiker oftast är just upptagen med det dagliga arbetet och de specifika individer man möter i sitt arbete för stunden. Givetvis hade gruppledarna därför många reflektioner som uppkommit utifrån enskilda familjer eller särskilda situationer i deras arbete med föräldragrupperna och dessa delade de med sig av under intervjuerna. Genom att ställa olika frågor till dem, som redovisats i de föregående kapitlen, gjordes ett försök att lyfta diskussionen för att samtala på en mer "generell" eller abstrakt nivå. På så sätt manade frågorna dem att göra en slags generaliseringar för att uttala sig, något som inte alla föreföll helt bekväma med. De delfrågor som ställdes i början av studien representerar ganska väl några av de viktigaste teman som diskuterades under intervjuerna.

Första delfrågan var *hur gruppledarna upplever det är att ha heterogena föräldragrupper*. Svaren på denna fråga var kanske ett av de mest enhetliga då alla gruppledarna upplevde det i positiva ordalag. De tyckte att det fungerade bra och att det var roligt och spännande. Någon uttryckte att hon tyckte det var viktigt med ett sådant mötesforum för föräldrar som kanske inte annars möts. Att gruppledarna också fått ett intryck av att föräldrarna upplevde heterogeniteten som något positivt kan givetvis antas spela roll för deras intryck. De upplevde det som att föräldrarna var väldigt respektfulla för varandras olikheter. Någon enstaka gruppledare hade dock haft erfarenhet från där denna heterogenitet hade blivit svår, då en förälder hade "stuckit ut" för mycket. Men kanske var det inte så mycket heterogeniteten som var problemet, som att det bara var en som skiljde sig för mycket åt i förhållande till de andra föräldrarna. En annan gruppledare pekade på vikten av att alla har någon de kan identifiera sig med i dessa fall. Denne gruppledaren hade också haft funderingar kring eventuella svårigheter som kan uppstå med heterogena föräldragrupper, fast hon inte själv upplevt det som någon svårighet än. Med dessa två små förbehåll, var den positiva upplevelsen av heterogena föräldragrupper klart övervägande.

Den andra frågan var *vilka reflektioner gruppledarna har kring likheter och olikheter i föräldraskap och barnuppfostran*. Här visade det sig att även om alla gruppledarna ansåg att det fanns skillnader i föräldraskap och barnuppfostran, så fanns det mer likheter som förenade och som bidrog till en för alla positiv upplevelse av föräldrastödsutbildningarna. Likheter som nämndes var omsorgen för sina barn, upplevelser av svårigheterna i föräldraskapet, kanske särskilt för dem med bråkiga barn, och den övergripande synen på föräldraskapet. Olikheterna tänkte gruppledarna kunde bero på flera olika faktorer, bland annat den egna uppväxten, socialt nätverk och familjestruktur samt kultur. Kultur sågs som en av flera aspekter och hade inte nödvändigtvis en framträdande roll för vilka skillnader föräldrarna hade i syn på föräldraskap. Gruppledarna tog även upp osäkerheten kring vad som var kulturellt eller individuellt betingat.

Vid studiens början ställdes även frågan *om gruppledarna tänkte att programmet de arbetar med är värdeladdat på något sätt*. Detta visade sig vara en svår fråga att ställa och få svar på. En möjlig orsak till detta, förutom på vilket sätt frågan ställdes, kan ha varit att gruppledarna inte tidigare haft anledning att reflektera så mycket kring detta. Detta kunde i sin tur eventuellt förklaras med hjälp av begreppet ”den osynliga slöjan”, det vill säga att vi ofta är blinda för vad som är normer knutna till vår egen världsbild och kultur och vad som är universellt för hela mänskligheten. Gruppledarna hade här lite olika sätt att uppfatta och förhålla sig till frågan. Medan några tyckte det var självklart att programmet var värdeladdat/normativt, tyckte andra att det nog var ganska värdeneutralt. Här fanns säkert olika sätt att se på det, beroende på hur man tolkar begreppet värdeladdat, och vad man ansåg att programmet faktiskt innehåller. Eftersom det oftast anses vara upp till föräldrarna själva att välja om de vill använda sig av metoderna, kunde vissa gruppledare tolka det som att inga värden påtvingades och att programmet därför inte var så normativt.

Ett sätt att komma förbi svårigheten att se vad som kan vara normer bundna till kulturen, var att ställa konkreta frågor, som den om de skulle behöva ändra på något om programmet skulle implementeras i Pakistan. Den fjärde delfrågan var *om gruppledarna tänker att programmet är kulturellt eller kontextuellt transporterbart, d.v.s. fungerar för alla, överallt*, vilket kan kopplas till frågan om implementering i Pakistan. Som nämndes i kapitel 7 skulle man kunna tänka sig att någon kan vara av åsikten att programmet fungerar för alla *trots* att det anses normativt i viss mån. Vid en sammanfattning av denna och ovanstående fråga blir de övergripande svaren att programmet förvisso har vissa normativa inslag men att detta inte innebär några hinder eller problem att ha heterogena föräldragrupper här i Sverige. (En förutsättning var dock att föräldrarna klarar kriterier avseende språkkunskaper och att de inte har för mycket andra problem att ta hand om.) Däremot var gruppledarna av uppfattningen att programmet på olika sätt förmodligen behövde ändras om det skulle implementeras i till exempel Pakistan. En förenklad tolkning utav gruppledarnas reflektioner skulle då bli att de såg programmet som kulturgenerellt men inte kontextgenerellt. Det vill säga att programmet är anpassat efter den svenska kontexten och att alla de föräldrar som deltar i programmen mer eller mindre också delar denna kontext, trots olika kulturer. Med en hänvisning till de beskrivningar av många invandrares marginalisering och utanförskap som Almqvist och Broberg samt Ålund hävdar finns, kan frågan huruvida *alla* föräldrar boende i Sverige har en gemensam kontext eller inte här lämnas öppen för tolkning.

Den sista delfrågan handlade *om hur gruppledarna tänker att man bör och kan förhålla sig till kulturskillnader?* För det första tolkade jag det som att några av gruppledarna kände sig osäkra på vilka begrepp man får och bör använda sig av i dessa sammanhang. Något jag tolkar som en medvetenhet om den politiska korrekthet som råder på området om kultur och ”etnis-

ka minoriteter”. Det var i och för sig endast en gruppleddare som sade detta explicit, men några andra förmedlade en sådan känsla i hur de pratade. Anledningen till att det tas upp här trots att det endast är läst ”mellan raderna” är för att jag tror att många kan känna igen sig i detta. För det andra framkom att många gruppleddare pekade på farorna i att göra generaliseringar när det handlar om kulturskillnader. De föredrog att se till individen. Vidare fördes en del samtal kring huruvida man behöver kulturkompetens och då särskilt i föräldrastödsutbildning. Här frågade sig gruppleddarna dels om man verkligen behövde det för sammanhanget och dels vad kulturkompetens egentligen är. Ett samlat intryck var ändå att det visst är bra att ha ett förhållningssätt som är öppet inför och medvetet om de skillnader som finns. En fråga som i detta sammanhang är relevant att ställa, är om gruppleddarna anser att sådan kulturkompetens behövs i arbetet med föräldrastödsutbildningar. De intervjuade gruppleddarna gav uttryck för att programmen inte behövde anpassas till andra kulturer här, utan att det skulle fungera för alla oavsett kulturell bakgrund. Vad gällde kulturkompetens menade de att det säkert kan vara bra att ha. En möjlig orsak till att svaren här var en aning svävande, kan ha att göra med avsaknaden av en gemensam begreppsdefinition av begreppet kulturkompetens. Utifrån detta faktum ställer jag mig frågan om det inte kan anses vara av vikt att ha en tydligare och mer enhetlig definition av begreppet kulturkompetens, till exempel den som Sue tillhandahåller (Sue, 2006:24-30) och som presenterades i kapitel 5. På så sätt skulle det vara lättare att reflektera över sin egen kulturkompetens genom att fråga sig vilka kompetenser man har och vilka man vill ha mer av.

9.2 Avslutande reflektioner

Frågorna som ställdes i början av studien har nu besvarats i möjligaste mån. För att koppla tillbaka till den utgångspunkt jag började med, det vill säga hur kulturgenerella föräldrastödsutbildningarna är, skall jag återvända till de tre dimensioner eller teoretiska utgångspunkter som hänger samman med och påverkar studiet av föräldrastödsutbildningar. Dessa var (1) tidigare forskning och debatt kring om föräldrastödsutbildningar kulturanpassas eller ej, (2) socialt arbete och kulturmöten och (3) hur föräldraskap påverkas av bland annat kultur och socioekonomiska villkor. Som visats har dessa tre dimensioner betydelse för hur föräldrastödsutbildningar med kulturellt heterogena grupper kan eller bör ses. Här skall därför nämnas några huvudsakliga fynd eller resultat som kan kopplas till dessa tre dimensioner. För det första upplevde gruppleddarna de heterogena föräldragrupperna som något övervägande positivt och de ansåg inte att någon kulturanpassning av programmen skulle behövas. För det andra framhöll gruppleddarna vikten av att inte göra generaliseringar i sin syn på människor med en annan kulturell bakgrund. Kulturkompetens ansågs förvisso bra, även om det rådde en osäkerhet över vad det faktiskt innebär och huruvida kulturkompetens behövs i manualstyrda program. Till sist framkom att gruppleddarna såg kultur som *en av flera* möjliga faktorer som kan förklara olikheter i synen på föräldraskap och barnuppföstran.

Det går inte att komma ifrån det faktum att föräldrastödsutbildningar är en verksamhet som är mycket effektiv och uppskattad, både av föräldrar och gruppleddare. Och inte minst ses det som en viktig insats med sådant stöd till föräldrar. En stor anledning till föräldrastödsutbildningarnas framgång ligger delvis i betoningen på *kurs* snarare än behandling och att det sker i *grupp* snarare än enskilt. Detta är något som gruppleddarna också uppgav som stora fördelar med programmet. Betoningen på kurs och grupp bidrar sannolikt till en minskad risk för stigmatisering av att kontakta sociala myndigheter för de föräldrar som upplever svårigheter i sitt föräldraskap (Bremberg, 2004:199). Vidare visar det sig att sådana utbildningar kan fungera som ett mötesforum, där föräldrar som annars lever vitt skilda liv får möjlighet att mötas och lära känna varandra. På så sätt blir också föräldrastödsutbildningarna

en form av integrationsprojekt. Det finns alltså all anledning att verka för en fortsatt spridning av programmen i arbetet med att förebygga och behandla sociala problem.

Utifrån dessa sammanfattningar av gruppledarnas reflektioner skulle det kunna tolkas som att föräldrastödsutbildningar i Sverige därför inte behöver anpassas till de heterogena föräldragrupperna. Ändå kan jag inte låta bli att undra huruvida föräldrastödsprogrammen i sin nuvarande form är tillgänglig för *alla* de föräldrar som önskar och behöver stöd i sitt föräldraskap? Gruppledarna beskrev ofta föräldrarna i termer av väletablerade eller, för de med utländsk bakgrund, välintegrerade. Samtidigt hävdade de att det fanns de föräldrar med sämre socioekonomiska villkor, såsom arbetslöshet eller förtidspension. Trots en stor spridning i föräldragrupperna vad gäller socioekonomiska villkor och även kulturell bakgrund fick jag intrycket att alla föräldrar inte kan nås, delta eller tillägna sig programmen. Utifrån intervjuerna fick jag intrycket av att dessa program på olika sätt exkluderar dem med social problematik eller de inte lika välintegrerade invandrarföräldrarna. Även gruppledarna gav uttryck för en medvetenhet om programmens begränsade räckvidd.

Det finns ett antal aspekter i programmet som kan tänkas verka exkluderande för dessa grupper: Språkravet är ett sådant och tempot på kurserna ett annat. Hemläxor som kräver läs- och förståelse ett tredje. Vidare kan man tänka sig att sådant som rekrytering och själva utformningen av programmet är andra exkluderande aspekter som gör det svårt för vissa grupper att kunna följa ett föräldrastödsprogram.

Detta behöver kanske inte ses som ett problem om dessa föräldrar kan erbjudas stöd på något annat sätt, till exempel genom individuell behandling med familjebehandlare. Såvida det inte har skett en resursallokering från de föräldrar med tyngre social problematik till de med lättare problematik, som en gruppledare hade en känsla av. Med föräldrastödsutbildningar kan social problematik förebyggas i flera familjer till en relativt låg kostnad. Traditionell individuell familjebehandling av olika slag med de familjer med tyngre problematik eller de som är svårare att nå kostar mer och färre blir hjälpta. I de flesta fallen har föräldrarna dessutom själva sökt sig till programmen och är motiverade till förändring. På så sätt slipper man det mycket mer krävande uppsökande och motiverande arbetet. Och slutligen, i en tid då allt fler inom fältet efterfrågar evidensbaserade insatser kan det bli lätt att satsa på föräldrastödsutbildningar. Samtidigt är socialnämndernas kassor som känt inte outtömliga. Pengar måste sannolikt tas någonstans ifrån.

Frågan om vilka föräldrar som är målgrupp för föräldrastödsutbildningarna och vilka som *bör* vara målgrupp är givetvis i slutändan en politisk fråga. Men varje socialnämnd bör rimligtvis ha i uppgift att dels stödja de familjer som är i behov av hjälp och dels bidra till en integrering av marginaliserade grupper. Och folkhälsoinstitutet betonar hur de föräldrar som lever under svåra socioekonomiska förhållanden är de som i stor grad borde kunna erbjudas föräldrastödsutbildning (Bremberg, 2004:319f). Frågan är om ekvationen går ihop såsom föräldrastödsutbildningarna är utformade idag? De föräldrar som har stora påfrestningar på sitt föräldraskap och därmed är i stort behov av stöd och integration i övriga samhället är de som exkluderas. Inte minst de marginaliserade föräldrar med annan kulturell bakgrund. De som redan är stigmatiserade kan inte få hjälp under samma inte lika stigmatiserande former. De får inte följa med på den nya vägen av effektiva insatser. Därmed blir också dilemmat om programtrohet eller anpassning aktuellt i den svenska kontexten. Med utgångspunkt från den tidigare forskning och de teorier om tvärkulturellt socialt arbete som presenterats i denna studie skulle en sådan diskussion om föräldrastödsprogrammets kultur- och kontextbundenhet

kunna appliceras på den svenska arenan. Jag vill hävda att det därmed finns en rad frågor som man medvetet bör ta ställning till.

Slutsatsen kan därför antas bli olika beroende på hur man vill se det och vilka politiska mål som man anser bör uppfyllas. Å ena sidan kan man konstatera att föräldrastödsprogrammen inte behöver anpassas på något sätt, då forskning inte tyder på olika effekter bland olika grupper som har deltagit i programmen och gruppledarna inte uppger heterogeniteten i programmen som ett problem. Vidare kan man konstatera och nöja sig med att alla inte kan nås med denna form av insats. Å andra sidan kan man fråga sig om alla föräldrar som borde få ta del av någon form av föräldrastödsutbildning kan det idag? Finns det då inte utrymme för att skapa ett program som är mer kulturgenerellt och mer kontextgenerellt, då det sannolikt finns föräldrar som ännu inte är så pass integrerade och bekanta med majoritetssamhället att vi kan anses dela samma kultur och kontext? Med beslutet att använda sig av ett manualbaserat program utesluts i samma stund också öppenheten för att ifrågasätta programmets utformning i lika stor grad. Manualen ska ju följas. Jag vill dock hävda att ett ifrågasättande och ett medvetet debatterande av programmen bör vara närvarande, manualen till trots. Kanske skall man utforma en kurs med lite lägre tempo, med mindre läsning av text, med mer eller mindre utrymme för diskussioner, med anpassning av kursgång till högtider som t.ex. ramadan, med anpassning av information och rekrytering och med ett medvetet granskande av vilka normer som faktiskt förmedlas och om dessa bör förmedlas. Och om programmen visar sig innehålla normer som är anpassade för den svenska kontexten, hur skall man då se på det i förhållande till de familjer som har andra normer och värdegrunder. Är en förmedling av ”svenska” värdegrunder ett sätt att hjälpa marginaliserade föräldrar att uppfostra sina barn för att överleva i det svenska samhället? En god gärning alltså. Eller kan det ses som majoritetskulturens försök att assimilera minoritetskulturer? Sådana frågor anser jag bör ställas bland politiker, socialchefer och även bland gruppledare. Föräldrastödsutbildningarna kan därmed ses som en del i ett större sammanhang. Det är så mycket mer än bara bråkiga barn och trötta föräldrar.

Litteraturlista

Ahmadi, Nader & Lönnback, Eva Britt (red) (2005) *Tvärkulturellt socialt arbete – av socialarbetare för socialarbetare*. Stockholms Stad FoU. FoU-rapport 2005:5

Allwood, Carl Martin (2003) ”Kulturell och social påverkan. Några förutsättningar för tvärkulturella möten” i Allwood, C. M. & Franzén, E. C. (red) *Tvärkulturella möten. Grundbok för psykologer och socialarbetare*. Stockholm: Natur och Kultur

Almqvist, Kjerstin & Broger, Anders G. (2003) ”Kulturella skillnader i barnuppfostran och utvecklingsideal” i Allwood, C. M. & Franzén E. C. (red) *Tvärkulturella möten. Grundbok för psykologer och socialarbetare*. Stockholm: Natur och Kultur

Axberg, Ulf/Hansson, Kjell & Broberg, Anders G (2007b) “ Evaluation of the Incredible Years Series – An open study of its effects when first introduced in Sweden” *Nordic Journal of Psychiatry* Vol 61 No 2, 2007

Axberg, Ulf (2007a) *Assessing and Treating Three to Twelve-year-olds Displaying Disruptive Behaviour Problems*. Göteborg: Göteborg University Department of Psychology/Kompendiet AB

Berg Wikander, Birgitta (2005) ”Exempel på forskning ur ett multidimensionellt perspektiv” i Larsson, S./Lilja, J./Mannheimer, K. (red) (2005) *Forskningsmetoder i socialt arbete*. Lund: Studentlitteratur

Bergmark, Å. & Lundström, T. (2007) “Att studera rörliga mål – om villkoren för evidens och kunskapsproduktion i socialt arbete” i Swärd, Hans (red) *Socionomens Forsknings Supplement* Nr 21 Socionomen nr 3 2007, del 2.

Bornstein, Marc H. & Cheah, Charissa S. L. (2006) ”The Place of ”Culture and Parenting” in the Ecological Contextual Perspective on Developmental Science” i Rubin, K. H. & Chung, O.B. (eds) *Parenting Beliefs, Behaviors and Parent-Child Relations. A Cross-Cultural Perspective*. (2006) New York: Psychology Press

Bremberg, Sven (2004) *Nya verktyg för föräldrar – förslag till nya former av föräldrastöd*. Statens folkhälsoinstitut R. 2004:49

Castro, F. G./Barrera, M. & Martinez, C. R. (2004) “The Cultural Adaption of Prevention Interventions: Resolving Tensions Between Fidelity and Fit” i *Prevention Science*, Vol. 5, No 1, March 2004. pp 41-45

Forehand, Rex & Kotchick, Beth A. (1996) “Cultural Diversity: A Wake-Up Call for Parent Training” i *Behavior Therapy* Vol 27, 1996

Harkness, Sara/ Super, M. Charles (2002) “Culture and Parenting” i Bornstein, M. H. (ed) *Handbook of Parenting. Volume 2. Biology and Ecology of Parenting*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Ass. Inc. Publ.

Hoff, Erica/ Laursen, Brett/ Tardif, Twila (2002) "Socioeconomic Status and Parenting" i Bornstein, M. H. (ed) *Handbook of Parenting. Volume 2. Biology and Ecology of Parenting*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Ass. Inc. Publ.

Hansson, Kjell (2001) *Familjebehandling på goda grunder. En forskningsbaserad översikt*. Stockholm: Gothia

Jakobsson, Inga-Lill (2007) *Föräldrakraft. En studie om implementeringen av ett föräldrastödsprogram i Bergsjön, Linnéstaden, Mark och Orust*. FoU i Väst/ Göteborgsregionen

Kamali, Masoud (2002) *Kulturkompetens i socialt arbete. Om socialarbetarens och klientens kulturella bakgrund*. Stockholm: Carlssons Bokförlag

Kling, Åsa & Sundell, Knut (2006) *Komet för föräldrar – en verksamhetsutvärdering av föräldrars deltagande och upplevelse av programmet Komet*. FoU-rapport 2006:13. Forsknings- och Utvecklingsenheten, Stockholms stad.

Kling, Åsa/Sundell, Knut/Melin, Lennart & Forster, Martin (2006) *Komet för föräldrar. En randomiserad effektutvärdering av ett föräldraprogram för barns beteendeproblem*. FoU-rapport 2006:14 Forsknings- och Utvecklingsenheten, Stockholms stad.

Kumpfer, K. L./Alvarado, R./Smith, P./Bellamy, N. (2002) "Cultural Sensitivity and Adaption in Family-Based Prevention Interventions" i *Prevention Science* Vol 3, No. 3, Sept 2002. pp 241-246

Kvale, Steinar (1997) *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur

Larsson, Sam (2005) "Kvalitativ metod – en introduktion" i Larsson, S./Lilja, J./Mannheimer, K. (red) (2005) *Forskningsmetoder i socialt arbete*. Lund: Studentlitteratur

Lau, Anna S. (2006) "Making the case for Selective and Directed Cultural Adaptions of Evidence-Based Treatments: Examples from Parent Training" i *Clinical Psychology: Science and Practice* Vol 13 No 4, Winter 2006

Lööf, Doriana (2005). "Informationssökning" i Larsson, S./Lilja, J./Mannheimer, K. (red) (2005) *Forskningsmetoder i socialt arbete*. Lund: Studentlitteratur

Malmström, S./Györki, I./Sjögren, P.A. (2002) *Bonniers Svenska Ordbok*. 8:e uppl. Stockholm: Albert Bonniers Förlag

O'Hagan, Kieran (2001) *Cultural Competence in the Caring Professions*. London: Jessica Kingsley Publishers Ltd

Robinson, Lena (2007) *Cross-Cultural Child Development for Social Workers. An Introduction*. New York: Palgrave Macmillan

Rojas-Flores, L./Lowe, C./Herrera, S. (2006) "Using Empirically Supported Parenting Programs to Guide Interventions with Disadvantaged and Ethnically/Racially Diverse Parents" i *Journal of Psychology and Christianity* 2006. Vol. 25, No. 3, 245-250

Skytte, Marianne (2001) "Etniske minoritetsbørn og deres familier" i Dencik, Lars & Schultz Jørgensen (red) *Børn og familie i det postmoderne samfund* København: Hans Reitzels Forlag

Soydan, H./Jergeby, U./Olsson, E./Harms-Ringdahl, M. (1999) *Socialt arbete med etniska minoriteter. En litteraturöversikt*. Centrum för utvärdering av socialt arbete (CUS). Stockholm: Liber AB

Sue, Derald Wing (2006) *Multicultural Social Work Practice*. Hoboken, N.J.: Johan Wiley & Sons, Inc.

Ålund, Aleksandra (2002) "Sociala problem i kulturell förklädning" i Meeuwisse, A. & Swärd, H. (red) *Perspektiv på sociala problem*. Stockholm: Natur och Kultur

Bilaga

Nedan följer en redovisning av den intervjuguide som användes under intervjuerna. Eftersom intervjuerna var öppna, ställdes inte alla frågor till alla, utan tiden disponerades även utefter vilka samtal vi kom in på.

Intervjuguide

Start

Hur länge har du arbetat här
Hur länge arbetat med programmet
Hur ser föräldragrupperna ut? (homogen/heterogena)
Erfarenheter från heterogena grupper?

Programmet och föräldraskap

Kan du beskriva vad det är för slags föräldraskap eller vilka metoder för barnuppfostran som förmedlas? Vad tänker du om dem?
Programmet värdeladdat/normativt?
Kan alla använda sig av metoderna, oavsett kultur/bakgrund?

Föräldraskap och kultur

Kan du berätta hur du upplever det här att lära ut metoder eller verktyg i föräldraskap till föräldrar m olika syn/olika kultur? Några erfarenheter?
Är föräldraskap något normativt, kultur- och kontextbundet, eller något generellt?

Kultur, socialt arbete, programmet

Någon skillnad i det du förmedlar om *du* haft annan kulturell bakgrund?
Behöver du/man veta föräldrars bakgrund (kult.) för veta hur ska förhålla sig t dem?
Vilken roll tänker du att den kulturella bakgrunden/kontexten spelar för möjligheterna eller att lösa problem genom föräldrautbildningen?
Behövs fördjupad kunskap kring specifika kulturer? Vilken kunskap?
Hur tror du att föräldrar m annan syn på föräldraskap uppfattar programmet? Hur vill/önskar du att de ska uppfatta det?
Om få möjlighet att ändra programmet, som du vill – vad ändra då?
Om implementera programmet i till exempel Pakistan, behöva göra ändringar?

Något annat som du skulle vilja berätta kring de här frågorna?